

**T. C.
TOROS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**ORTAOKUL 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ZORBALIK
YAPMALARI İLE ZORBALIĞA MARUZ KALMALARININ,
CİNSİYET, ANNE-BABA EĞİTİMİ, SOSYOEKONOMİK
DÜZEY VE EMPATİ EĞİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FUAT GÜVEN

MERSİN, 2015

T.C.
TOROS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ORTAOKUL 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ZORBALIK
YAPMALARI İLE ZORBALIĞA MARUZ KALMALARININ,
CİNSİYET, ANNE-BABA EĞİTİMİ, SOSYOEKONOMİK
DÜZEY VE EMPATİ EĞİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

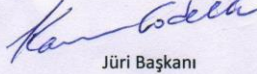
FUAT GÜVEN

DANIŞMAN
PROF. DR. KAMURAN ELBEYOĞLU

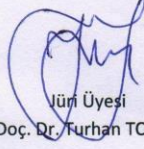
MERSİN, 2015

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Fuat GÜVEN tarafından hazırlanan "Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Yapmaları İle Zorbalığı Maruz Kalmalarının, Cinsiyet, Anne-Baba Eğitimi, Sosyoekonomik Düzey ve Empati Eğilimi Açısından İncelenmesi" başlıklı bu çalışma 08/10/2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Psikoloji Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Danışman
Prof. Dr. Kamuran ELBEYOĞLU

Jüri Üyesi
Doç. Dr. Furhan TOROS

Jüri Üyesi
Yrd. Doç. Dr. Timuçin AKTAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Haluk KORKMAZYÜREK

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğine beyan ederim.

Fuat GÜVEN

ÖZET

ORTAOKUL 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN ZORBALIK YAPMALARI İLE ZORBALIĞA MARUZ KALMALARININ, CİNSİYET, ANNE-BABA EĞİTİMİ, SOSYOEKONOMİK DÜZEY VE EMPATİ EĞİLİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Fuat GÜVEN

Yüksek Lisans Tezi, Psikoloji Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Kamuran ELBEYOĞLU

Ekim-2015, 96 Sayfa

Bu araştırmanın amacı, ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin zorbalık yapımları ile zorbalığa maruz kalmalarının, cinsiyet, anne-baba eğitimi, sosyoekonomik düzey ve empati eğilimi açısından incelenmesidir. Araştırmanın çalışma evrenini, Mersin’de ortaokul 8’inci sınıfa devam etmekte olan öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise, Mersin’in Yenişehir ve Akdeniz ilçesindeki devlet ortaokullarında 8’inci sınıfta eğitim görmekte olan öğrencilerden, amaçlı örneklem yöntemi ile seçilmiş 200 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmada veri toplama araçları olarak, Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Anketi, Akran Zorbalığı Belirleme Anketi, Empati Eğilim Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Kişisel Bilgi Formunda öğrencinin okul adı, cinsiyeti, anne-baba eğitim durumu ve sosyoekonomik durumuna yönelik sorular bulunmaktadır. Araştırmanın sonucunda cinsiyet açısından akran zorbalığına maruz kalmada kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı saptanırken, zorba olma durumunda cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Erkeklerin zorbalık davranışı yapma sıklıkları kızlardan daha yüksek çıkmıştır. Öğrencilerin anne-baba eğitim seviyesine göre zorba veya kurban olmaları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Öğrencilerin sosyoekonomik düzey puanı ile zorba olma puanı arasında anlamlı bir farklılaşma bulunamazken, sosyoekonomik düzey puanı ile kurban olma puanı arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve düşük sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilerin daha fazla akran zorbalığı

davranışlarına maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerde empati eğilim düzeyi puanları ile zorbalık yapma puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Erkeklerde empati eğilim düzeyi puanı ile kurban olma puanı arasında anlamlı bir ilişki saptanmazken, kızlarda empati eğilim düzeyi puanı ile kurban olma puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Akran Zorbalığı, Zorba, Kurban, Empati

ABSTRACT**AN INVESTIGATION OF BULLYING AND BEING VICTIM AT 8th GRADE
SECONDARY SCHOOL STUDENTS, IN RELATION WITH SEX, PARENT
EDUCATION, SOCIOECONOMIC STATUS AND EMPHATY LEVEL****FUAT GÜVEN****Master's Thesis, Psychology Department****Advisor: Prof. Dr. Kamuran ELBEYOĞLU****October-2015, 96 pages**

The aim of this research is to investigate the relationship of 8th grade students tendencies of bullying and being victim to bullying to sex, the education level of parents, socioeconomical level and the tendency of empathy. The population of the study is the students who are 8th grade middle high school students in Mersin; The sample of study is 200 students who are chosen by purposive sampling among 8th grade middle high school students in Yenışehir and Akdeniz districts in Mersin.

In the experiment, Peer Bullying Victims Identification Questionnaire, Peer Bullying Identification Questionnaire, Emphatic Tendency Questionnaire and Demographics Form are used as tools of data collection. Demographics Form contains questions about the school name, sex, the education level of parents and socio-economical level of the student. As a result of the study, there was not a meaningful difference between girls and boys in terms of being victim to peer bullying, but in terms of students' tendency of bullying, there was a significant difference between boys and girls. Boys have a higher tendency than girls towards bullying. In terms of parents' education levels, there was not a significant difference between the tendency of bullying and being victim to bullying. In terms of socio-economical level, there was not a significant difference according to tendency of bullying, however according to being victim to bullying there was a significant difference; the students who were in lower socio-economical level were exposed

more to being a victim to bullying. In boys and girls, there was a negative significant relation between the percentage points of Emphatic Tendency Questionnaire and being victim to bullying. In boys, there was not a significant relation between the percentage points of Emphatic Tendency Questionnaire and being victim to bullying, however in girls there was a significant relation between the percentage points of Emphatic Tendency Questionnaire and being victim to bullying.

Key words: Peer bullying, Bully, Victim, Emphaty

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
TABLolar LİSTESİ.....	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	X
ÖNSÖZ	XI
1.BÖLÜM	1
GİRİŞ.....	1
1.1 Problem Cümlesi	5
1.2 Amaç.....	5
1.3 Alt Problemler	6
1.4 Önem	6
1.5 Varsayımlar	8
1.6 Sınırlılıklar.....	8
1.7 Tanımlar	8
2.BÖLÜM	10
KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.	10
2.1 Zorbalığın Tanımı.....	10
2.1.1 Zorbalık ile İlgili Kuramlar.....	13
2.1.1.1 Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı.....	13
2.1.1.2 Zihinsel Çerçeve Kuramı	14
2.1.1.3 Ahlak Gelişim Kuramı	14
2.1.2 Zorbalık, Saldırganlık, Şiddet İlişkisi	15
2.1.3 Zorbalık Türleri.....	16
2.1.4 Zorbalığın Yaygınlığı.....	18
2.1.5 Zorbalık Statüleri ve Özellikleri	19
2.1.5.1 Zorba	20
2.1.5.2 Kurban.....	21
2.1.5.3 Zorba/Kurban	23
2.1.5.4 Katılmayanlar (İzleyiciler).....	23
2.1.6 Zorbalığın Çeşitli Değişkenlerle İlişkisi	24
2.1.6.1 Zorbalık Cinsiyet İlişkisi.....	24
2.1.6.2 Zorbalık Aile ilişkisi	26
2.1.6.3 Zorbalık Sosyoekonomik Düzey İlişkisi.....	27
2.1.7 Zorbalığın Sonuçları	28
2.2 Empatinin Tanımı	29
2.2.1 Empati ile Karıştırılan Kavramlar.....	31
2.2.1.1 Empati ve Sempati	32
2.2.1.2 Empati ve İçtenlik	32
2.2.1.3 Empati ve Özdeşleşme	32
2.2.1.4 Empati ve Benmerkezcilik.....	33
2.2.1.5 Empati ve Sezgisel Tanı.....	33

2.2.2	Empati ile ilgili Kuramlar	35
2.2.2.1	Çıkarısama Kuramı	35
2.2.2.2	Rol Oynama Kuramı	35
2.2.2.3	Heyecan Yayılması Olarak Empati Kuramı	35
2.2.3	Empatinin Günlük Yaşamdaki Yeri	36
2.2.4	Empatinin Akran Zorbalığı İle İlişkisi	37
3.BÖLÜM	38
YÖNTEM	38
3.1	Araştırmanın Modeli	38
3.2	Evren ve Örneklem	38
3.3	Veri Toplama Araçları	40
3.3.1	Akran Zorbalığı ve Kurbanlarını Belirleme Ölçeği	40
3.3.2	Empati Eğilim Ölçeği	41
3.3.3	Kişisel Bilgi Formu	42
3.4	Verilerin Toplanması	42
3.5	Verilerin Analizi	43
3.6	Zorbalıkla İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar	43
3.7	Zorbalıkla İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar	49
3.8	Empati ile İlgili Yurt İçinde ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar ...	50
4.BÖLÜM	53
BULGULAR	53
4.1	Cinsiyet Değişkenine Göre Zorba veya Kurban Olma Bulguları	53
4.2	Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Zorba veya Kurban Olma Bulguları	54
4.3	Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Zorba veya Kurban Olma Bulguları	55
4.4	Sosyoekonomik Düzey Değişkenine Göre Zorba veya Kurban Olma Bulguları	56
4.5	Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Ölçeği Puanı ile Empati Eğilim Düzeyi Ölçeği Puanı Pearson Korelasyon Analizi Bulguları	58
5.BÖLÜM	59
TARTIŞMA VE YORUM	59
5.1	Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Zorba veya Kurban Olma Durumlarının Yorumlanıp Tartışılması	59
5.2	Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Göre Zorba veya Kurban Olma Durumlarının Yorumlanıp Tartışılması	61
5.3	Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Göre Zorba veya Kurban Olma Durumlarının Yorumlanıp Tartışılması	61
5.4	Sosyoekonomik Duruma Göre Zorba veya Kurban Olma Durumlarının Yorumlanıp Tartışılması	62
5.5	Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Ölçeği Puanı ile Empati Eğilim Ölçeği Puanı Bulgularının Yorumlanıp Tartışılması	63

6.BÖLÜM	65
SONUÇ VE ÖNERİLER	65
6.1.1 Sonuç.....	65
6.1.2 Öneriler	66
6.1.2.1 Uygulamalara Yönelik Öneriler.....	66
6.1.2.2 Gelecekteki Araştırmalara İlişkin Öneriler	66
KAYNAKÇA	68
EK-1 ÖĞRENCİ BİLGİ FORMU	78
EK-2 ÖLÇEK KULLANIM İZİNLERİ.....	79
ÖZGEÇMİŞ	81

ŒEKİLLER LİSTESİ**Sayfa**

Œekil 2.1. Saldırganlık, Œiddet ve Zorbalık Terimleri Arasındaki İliŒki.....16

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2-1. Zorba ve Kurban Öğrencilerin Kişilik Özellikleri, Fiziksel Özellikleri ve Aile Özellikleri.....	21
Tablo 3-1. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Okullara Göre Cinsiyet Bazında Frekans Dağılımı ve Yüzdeleri.....	39
Tablo 3-2. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Anne ve Baba Eğitim Durumuna Göre Frekans Dağılımı ve Yüzdeleri.....	39
Tablo 3-3. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Sosyoekonomik Düzeye Göre Frekans Dağılımı ve Yüzdeleri.....	40
Tablo 4-1. Cinsiyet Değişkenine Göre Zorba Olma Durumu.....	53
Tablo 4-2. Cinsiyet Değişkenine Göre Kurban Olma Durumu.....	53
Tablo 4-3. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Zorba Olma Kruskal-Wallis Testi Bulguları.....	54
Tablo 4-4. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Mağdur Olma Kruskal-Wallis Testi Bulguları.....	55
Tablo 4-5. Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Zorba Olma Kruskal-Wallis Testi Bulguları.....	55
Tablo 4-6. Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Mağdur Olma Kruskal-Wallis Testi Bulguları.....	56
Tablo 4-7. Sosyo Ekonomik Düzeye Göre Zorba Puan Dağılımları.....	56
Tablo 4-8. Sosyo Ekonomik Düzeye Göre Kurban Puan Dağılımları.....	57
Tablo 4-9. Zorba Veya Kurban Olma Ölçeği ile Empati Eğilim Ölçeği Puanları Arası Pearson Korelasyon Analizi.....	58

KISALTMALAR LİSTESİ

SPSS : Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programlar

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

AZKBÖ : Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği

AZBÖ : Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği

EEÖ : Empati Eğilim Ölçeği

SED : Sosyo Ekonomik Düzey

TDK : Türk Dil Kurumu

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, “Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık yapımları ile zorbalığa maruz kalmalarının, cinsiyet, anne-baba eğitimi, sosyoekonomik düzey ve empati eğilimi açısından incelenmesi” amaçlanmıştır.

Çalışmam esnasında beni her zaman destekleyen güler yüzlü, pozitif, hayat dolu; sadece profesyonel meslek yaşantısındaki çalışmaları ile değil, aynı zamanda kişiler arası ilişkilerdeki tarzı ve bireylere gösterdiği sonsuz saygısı ile de bana daima örnek olan tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Kamuran ELBEYOĞLU’na teşekkür ederim.

Yüksek lisans öğrenimim süresince akademik konularda desteklerini esirgemeyen Yard. Doç. Dr. Timuçin AKTAN ve Yard. Doç. Dr. Mehmet MİMAN hocalarıma teşekkür ederim.

Canımdan can olan, hiçbir zaman solmasını istemediğim sevgi çiçeklerim, nefesim, bana babalığı tattıran biricik çocuklarım kızım Ece ve oğlum Ege varlığınız sonsuzluğun kendisi olsun. İyi ki varsınız.

Varlığımın sebebi olan anneme ve çalışmam esnasında sabır gösteren, beni her zaman destekleyen eşim Özlem’e teşekkür ederim.

Tez çalışmalarında ölçeklerini kullanmama izin veren Prof.Dr. Üstün DÖKMEN’e ve Yard. Doç. Dr. Nilay PEKEL ULUDAĞLI’ya teşekkür ederim.

Ayrıca, araştırma verilerinin toplanması aşamalarında yardımlarını esirgemeyen okul müdürleri ve öğretmenler ile ölçek formlarını büyük bir ciddiyetle dolduran öğrencilere de teşekkür borçlu olduğumu ifade etmek isterim.

Bu tezi sevgili aileme ve anneme ithaf etmekten gurur duyarım.

1. BÖLÜM

GİRİŞ

İnsan biyolojik, sosyal ve kültürel bir varlıktır. İnsan doğar ve kendisini sosyal bir ortamın içinde bulur. İlk sosyalleşmesi annesi ve çevresindekilerle. Sosyal alan çocuk büyüdükçe genişler. Yaşadığı çevreye uyum sağlaması içinse, içinde doğduğu kültürü tanıyıp benimsemesi gerekmektedir. Kültürü öğrenmenin ilk adresi aile iken, sonradan okullar bu görevi üstlenir. Okulun ayrı bir kültürü vardır. Daha önce istediği davranışı istediği zaman yapan çocuk, okula başlamakla birlikte kuralları ve disiplini öğrenir. Toplu yaşamın gereği olan okullarda kurallara uyulması şarttır. Okullarda birçok öğrenci, bazı sebeplerden dolayı kurallara uymakta zorlanır. Bu öğrenciler çevrelerine karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergilerler. Öğrencilerin birçoğu bu olumsuz davranışları açıktan açığa sergilerken, bazıları gizlilik içinde bu davranışları yaparlar. Yapılan bu olumsuz davranışlar idare, öğretmenler, çalışanlar ve diğer öğrenciler tarafından ya görülmez ya da görülse de önemsenmez. Okullarda öğretmenler ve idarenin gördüğü ve önemseyemediği olumsuz davranışlar genelde herkesin görebildiği fiziksel içerikli davranışlardır. Oysa tehdit, hırsızlık, dedikodu, akranını yalnızlaştırma, gruptan dışlama, gibi davranışlar genelde öğrenciler arasında ve okulun gözden uzak yerlerinde gerçekleşmektedir. İşte okullarda yaşanan bütün bu saldırganlık biçimlerine zorbalık denir. Okullarda yaşanan zorbalık aynı zamanda akran zorbalığı veya okul zorbalığı olarak da nitelendirilmektedir. Bugün tüm dünyada ve her türden okulda akran zorbalığı yaşanmaktadır. Zorbalık, türü, oranı ve sebebi her ne olursa olsun varlığı kabul edilen büyük bir problemdir.

Bu problemin çözümü problemin iyi tanımlanmasına bağlıdır. Zorbalık konusunu araştıran birçok bilim insanı zorbalığın ne olduğu üzerinde çeşitli tanımlamalar yapmıştır. Furnis (2000) zorbalığı, “Bir kişinin diğer bir bireyi incitmesine neden olan herhangi bir davranıştır.” biçiminde tanımlanmaktadır (Akt. Gökler, 2009: 516). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere davranışın niteliği ve ne olduğundan çok bireyin kırılması, üzülmeye ön plandadır.

Galloway (1994) zorbalığı, “Bir kişi ya da grubun kasıtlı olarak, bir diğer kişi ya da grupta gerilime neden olacak davranışlarıdır.” şeklinde tanımlanmaktadır (Akt. Gökler, 2009: 517). Zorbalık davranışında, kişi ya da grubun diğer kişilere, kötü niyetli ve kasıtlı davranışı söz konusudur.

Zorbalık “Bir ya da birden çok öğrencinin kendilerinden daha güçsüz öğrencileri kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür.” (Pişkin, 2002: 536). Bu tanımdan da anlaşılacağı gibi güç dengesinde eşitsizlik görülmektedir. Olumsuz davranış bir defaya mahsus olmayıp süreklilik arz etmektedir. Kurban aciz durumda kalmakta ve yapılan kasıtlı davranışa karşı kendini savunamamaktadır.

Arora (1996) yapılan zorbaca davranışı bir defalık olsa, bir daha tekrarlanmasa bile mağduru olumsuz etkilemesinden ve etkisinin uzun sürmesinden dolayı zorbalık olarak değerlendirmektedir (Akt. Dölek, 2002: 26). Arora'nın tanımında diğer tanımlardan farklı olarak zorbalık, olumsuz davranışın tekrarlamasından çok etkisinin uzun süreli olmasından kaynaklanmaktadır. Zorbalıkla ilgili birçok tanımlama yapılmış, araştırmacılar tanımlarını bir kurama dayandırma ihtiyacı hissetmişlerdir.

Bunlardan Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı'na göre zorbalık, zorbadaki eksikliklerden, önyargılardan ve empati kurma çabalarının çok az olmasından kaynaklanmaktadır. Başka bir kuram olan Zihinsel Çerçeve Kuramı'na göre ise, zorbaların ileri düzeyde bir zihinsel işleve sahip olması diğer insanlara karşı üstünlük kurmasına ve baskı kurmasına sebep olmaktadır. Diğer bir kuram olan Ahlaki Gelişim Kuramı'na göre ise zorbalığın ahlaki duyarlılık ve yargılama değerlerinden yoksun kişilerde meydana geldiği savunulmaktadır (Hilooğlu, 2009: 11-13). Bütün bu kuramlar aynı zamanda saldırganlık davranışlarını açıklamada da kullanılmıştır.

Saldırganlık kavramı zorbalık ve şiddet kavramlarını da içine almaktadır. Saldırganlık, zorbalık ve şiddet kavramları çok sık birbirinin yerine kullanılmıştır. Zorbalık ile şiddet arasındaki farkı tanımlama zorluğu, şiddetin doğası gereği fiziksel zorbalıkla aynı olmasından kaynaklanmaktadır. Şiddet bir defaya mahsus olabilirken ve güçler eşitken zorbalıkta süreklilik ve güç dengesizliği olması bu iki kavramı

birbirinden ayırır. Örneğin dolaylı zorbalık türleri bir çeşit saldırganlık olmasına rağmen şiddet değildir (Gökler, 2009: 513-514).

Zorbalık çeşitli araştırmacılar tarafından farklı nedenlerden dolayı farklı türlere ayrılarak incelenmiştir. Olweus doğrudan (fiziksel) ve dolaylı (duygusal) zorbalıktan bahseder (Olweus 1993; 1999; Akt. Atalay, 2010: 5). Griffin ve Alan (2004) zorba davranışların görülme biçiminin üç farklı şekilde olduğunu belirtir. Bunlar: Fiziksel zorbalık davranışları (vurmak, yumruk atmak, tekme atmak, itmek, tükürmek, saçını yolmak, eşyasını zorla almak, korkutmak), sözel zorbalık davranışları (dedikodusunu yapmak, alay etmek, küfür ederek aşağılamak, ad takmak, tehdit ederek korkutmak), duygusal zorbalık davranışları (gruptan soyutlamak, yalnızlaştırmak, konuşmamak, yardımcı olmamak, istemediği ağır işleri vermek) şeklindedir (Akt. Çankaya, 2011: 83). Bu tür davranışlarla çok sık karşılaşılmaktadır.

Zorbalık davranışının görülme sıklığı yaş ve cinsiyet faktörlerinden de etkilenmektedir. Yapılan araştırmalarda erkeklerin daha fazla akran zorbalığı davranışlarında buldukları gözlemlenmiştir (Pekel ve Uçanok, 2005: 87). Zorbalık davranışına maruz kalanların yaşça en küçük ve fiziksel açıdan en zayıf öğrenciler olduğu belirtilmiştir (Pelendecioğlu, 2011: 30). Yani yaş ilerledikçe akran zorbalığına maruz kalma yaygınlığının azaldığı ortaya konmuştur. Diğer taraftan zorba oranlarında bir düşüş olmadığı, aksine bir yükselmenin olduğu da belirtilmiştir (Boulton ve Underwood, 2009; Akt. Pişkin, 2002: 541). Çınkır ve Kepenekçi (2003: 250) okullarda yaptıkları çalışmalarda en yaygın görülen zorbalık türlerini: Bedensel zorbalık türlerinden “itme”, sözel zorbalıkta “ad takma”, duygusal zorbalıkta “eşyalara zarar verme” ve cinsel zorbalıkta “cinsellik içeren sözler” şeklinde belirtmişlerdir. Bütün bu olumsuz davranışlar ister yapan, ister maruz kalan, isterse katılmayan olsun her statüden öğrenciyi etkilemektedir. Bu nedenle zorbalık statülerinde yer alan öğrencilerin özelliklerini iyi bilmek gerekir.

Zorbalık statüleri araştırmacılarca zorba, kurban, zorba/kurban, katılmayan şeklinde tanımlanmıştır (Solberg ve Olweus, 2003; Akt. Pelendecioğlu, 2011: 19). Öğrenciler bu statülerden birinde yer almaktadırlar. Zorba statüsünde yer alan öğrencilerin özellikleri incelendiğinde liderlik yapabilecek bir konumda oldukları, saldırgan bir yapılarının olduğu ve bunun gereği olarak kavgayı başlatan taraf

oldukları göze çarpmaktadır (Yıldırım, 2001). Besag (1995)'a göre kurban statüsünde bulunan öğrenciler, özel eğitime ihtiyaç duyabilen, içedönük, sosyal becerileri yetersiz, benlik saygıları düşük, pasif, duyarsız, soğuk ve endişelidirler (Akt. Bilgiç, 2007: 16).

Zorba olma ile cinsiyet ilişkisine bakıldığında, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, daha sık zorbalık davranışlarında buldukları görülmektedir (Bilgiç, 2007; Hilooğlu, 2009; Pekel ve Uçanok, 2005). Bazı araştırmacılar zorbalık davranışları sergileme açısından kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirtirken, kurban olma yönünden de cinsiyet bazında bir farklılaşmanın olmadığını tespit etmişlerdir (Dölek, 2002; Gültekin ve Sayıl, 2005). Diğer yandan erkek çocukların kızlara oranla daha çok akran zorbalığına maruz kaldığını saptayan araştırmacılar da vardır (Boulton ve Underwood, 1992, Juvenen, Nishina ve Graham, 2000; Sutton ve Smith, 1999; Akt. Pekel ve Uçanok, 2005: 79). Birçok araştırmacı hangi cinsiyetin daha çok zorba, hangi cinsiyetin daha çok kurban olduğuna dair yaptıkları araştırmalarında, aile yapısının bu durum üzerine bir etkisinin olup olmadığını da araştırmışlardır.

Korumacı ailelerin çocukları korkak, çekingen ve hep birilerinin desteğini beklemektedir. Bu tip ailelerin çocukları genelde zorbalık mağduru olmaktadır. Ailede sorunların şiddet yoluyla çözüldüğünü gören bir çocuğun, kendi problemlerini de şiddet yoluyla çözmeyi öğrendiği görülmektedir. Aşırı kuralcı ve cezalandırıcı ailelerin çocukları öfkeli ve saldırganlardır (Kılıç, 2010: 36). Bu tip ailelerin çocukları ise genelde zorbadırlar.

Akran zorbalığının sosyoekonomik düzey ile ilişkisine bakıldığında bütün sosyal gruplardan gelen öğrencilerin zorba ve kurban olma olasılıklarının olduğu görülmektedir. Kurban statüsündeki çocukların, alt sosyoekonomik gelir düzeyindeki ailelerden gelen çocuklar olduğu saptanmıştır (Alikışıfoğlu ve Ercan, 2007). Sosyoekonomik düzey ile zorbalığa uğrama arasında ilişki bulamayan araştırmacılar da vardır (Smith, Madsen ve Moody, 1999; Gofin, Palti ve Gordon 2002; Wolke, Woods ve Stanford 2001; Akt. Bilgiç, 2007: 19-20). Pişkin (2003) diğer araştırmacıların aksine zorbalık davranışının üst sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilerde daha yaygın olduğunu bulmuştur.

Rogers (1970)'a göre empati, insanın kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun gibi düşünmesi, hissetmesi ve duygularını ifade etmesidir (Akt. Kaplan, 2012: 56). Empati ile akran zorbalığına dair araştırmalar incelendiğinde empatik eğilim düzeyi düşük çocukların ve ergenlerin zorbalık davranışı sergiledikleri belirtilmiştir. Zorbalık davranışı ile empati eğilimi arasında ters yönde bir ilişki vardır (Topçu, 2008: 110-111).

Yurt içi ve yurt dışında yapılan çalışmalar incelendiğinde zorbalık davranışı yapma ve zorbalık davranışı mağduru olma konusundaki sonuçlar birbiri ile çelişmekte ve farklılaşmaktadır. Bu da araştırmanın kullandığı yöntem, kişilik özelliklerine, kültür farklılığına, ülke farklılığına, demografik özelliklere, bölge farklılığına, okul farklılığına ve buna benzer birçok farklı etmene bağlanabilir. Bütün bu bilgiler ışığında cevap aranacak olan, araştırmanın problem cümlesi aşağıda oluşturulmuştur.

1.1 Problem Cümlesi

Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin zorbalık yapımları ile zorbalığa maruz kalmaları, cinsiyet, anne-baba eğitimi, sosyoekonomik düzey ve empati eğilimi açısından farklılık göstermekte midir?

1.2 Amaç

Bu araştırmanın amacı, zorbalık yapma veya zorbalığa maruz kalma sıklığı açısından cinsiyet bağlamında kızlarla erkekler arasında anlamlı bir fark olup olmadığına bakmak, anne-baba eğitiminin zorba veya kurban olma durumuna etkisinin anlamlı fark yaratıp yaratmadığını belirlemek ve farklı sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilerin zorba veya kurban olma durumlarının sosyoekonomik düzeye göre anlamlı farklılaşmaya yol açıp açmayacağını incelemektir. Bunun yanı sıra empatik eğilim düzeyi puanları yüksek olan öğrencilerin zorbalık davranışı göstermeyecekleri veya daha az gösterecekleri düşünülmektedir. Bu olasılıktan yola çıkarak, öğrencilerin empati eğilim düzeyi puanları ile zorbalık davranışı yapma ve zorbalığa maruz kalma puanları arasındaki ilişki karşılaştırılacaktır.

Bütün bu temel amaçlar doğrultusunda araştırmada cevap aranmak için aşağıdaki sorular sorulmuştur.

1.3 Alt Problemler

a)Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin zorba veya mağdur olmaları;

1-Cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

2-Annenin eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

3-Babanın eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

4-Sosyoekonomik düzeye göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

b) Zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma ölçeği puanı ile empati eğilim düzeyi ölçeği puanı arasında bir ilişki var mıdır?

1.4 Önem

Özellikle ortaokullarda ergen öğrenciler arasında akran zorbalığı çok sık karşılaşılan bir davranıştır. Ergenlerin bu dönemleri biyolojik ve psikolojik olarak değişime uğradıkları hassas ve kırılğan bir dönemdir. Bu dönemde ergen ailesinden uzaklaşıp akranlarıyla yakınlaşır. Akran grubu bireyin kendini tanıyabilmesi, kişiler arası ilişkilerde ve gerçeklerle yüz yüze gelmesi bakımından uygun bir ortamdır. Akranlar birbirlerini iyi yönde etkileyebildikleri gibi kötü yönde de etkileyebilirler. Ergen, akranlarının kötü etkisinde kalarak; çete kurma, hamilelik, adi suçlara karışma, uyuşturucu, alkol, sigara kullanma ve okul zorbalığı gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Zorbalık davranışının yapılmasında akran özendirme ve teşvikinin de etkili olduğu gözden kaçmaması gereken bir husustur. Öğrencinin bireysel farklılıkları, okul ortamını nasıl algıladığı, davranışlara ne tür tepkiler vereceği bilinmezse, zorbalığın ergen üzerinde ne tür bir etkisi olacağını kestirmek mümkün olmayabilir. Öyle ki ergeni en son çare olarak yaşamını sonlandırmaya dahi götürebilir. Van der Wal, de Wit ve Hirasling (2003) yaptıkları bir araştırmada dokuz

ile on üç yaşları arasında zorbalığa dahil olan çocuklarda intihar etme düşüncesi ve depresyonun yaygınlığına dikkat çekmişlerdir (Akt. Atik ve Kemer, 2008: 199). Bu nedendir ki okullarda yaşanan zorbalık davranışlarını iyi bilmek, takip etmek ve zorbalık statülerinden birinde yer alan öğrenciye rehberlik etmek gerekmektedir.

Okullarda öğrencilerin sadece akademik başarılarını değil, onların kişisel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını da dikkate almak gereklidir. Zorbalık davranışlarına doğrudan maruz kalan çocukların hiperaktivite sorunları, davranış bozuklukları ve akranlarıyla sürekli olarak problem yaşadıkları gözlemlenmiştir (Wolke, Woods, Bloomfield ve Karstadt, 2000; Akt. Atik ve Kemer, 2008: 199). Zorbalık davranışlarının psikolojik ve sosyolojik etkileri ergende sadece okul yılları ile sınırlı kalmayıp, yaşamın geri kalan kısmında da etkili olmaktadır. Bu durum toplum sağlığını da etkilemektedir. Akran zorbalığına maruz kalan ergenlerin psikosomatik belirtiler, depresyon gibi içe atım problemleri yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Zorbalığa dahil olan bireylerin okul kurallarına karşı geldikleri, bağımlılık yaratan maddelere eğilimleri oldukları, hırsızlık yaptıkları ve ileride zorba ebeveynler oldukları belirtilmiştir (Haynie ve ark., 2001; Akt. Atik ve Kemer, 2008: 199). Bu davranış sadece zorbaları değil zorbalık statülerinden birinde bulunan diğer öğrencileri de etkilemektedir (Oliver, Hoover ve Hazler, 1994; Olweus, 2005; Akt. Pişkin, 2002: 533). Kısaca zorbalık okuldaki tüm öğrencileri etkilemektedir. Öğrencilerin etkilendiği bu olumsuz davranışın temelinde yatan nedenleri iyi irdelemek gereklidir. Zorbalık davranışlarının empati kurma eğiliminden yoksun ergenlerde daha fazla görüldüğü bilinmektedir ama empati kurma eğilimi de tek başına zorbalık davranışlarının nedenini açıklamaya yetmemektedir. Cinsiyet, anne – baba eğitim düzeyi ve sosyoekonomik durum, empati eğilim düzeyi değişkenlerinin de ele alındığı bu araştırma; öğretmenleri, idari kadroyu, aileyi, bu konularla ilgilenen kişi ve kurumları bilgilendirmenin dışında; sorumluluk alma, farkında olma, hemen müdahale etme, rehberlik etme, önlem alma gibi faaliyetlere de ışık tutacağından, zorbalık davranışı sergileme ve zorbalık davranışına maruz kalma etkenlerini en aza indirmesi açısından önemlidir.

1.5 Varsayımlar

1-Gönüllü katılımcıların anketteki tüm sorulara doğru, yansız ve içten cevaplar verdiği varsayılmıştır.

2-Seçilen örneklem grubunun evreni temsil ettiği varsayılmıştır.

3-Veri toplama aracının, araştırmanın amacını gerçekleştirmeyi sağlayacak yeterli ve geçerli bilgileri yansıtacak nitelikte olduğu varsayılmıştır.

4-Literatür taraması ile elde edilen bilgilerin yeterli olduğu varsayılmıştır.

5-Araştırmacı tarafsız davranmıştır.

1.6 Sınırlılıklar

1-Çalışma evreni Mersin ili ile sınırlıdır. Araştırma, 2014-2015 eğitim öğretim yılında, Mersin ilinde bulunan Yenişehir ve Akdeniz ilçeleri ortaokullarında öğrenim gören 200 tane 8. sınıf öğrencisinin cevapları ile sınırlıdır.

2-Araştırma MEB'e bağlı resmi ortaokullarla sınırlı tutulmuş ilkokullar, liseler ve özel okullar çalışmaya dahil edilmemiştir.

3-Araştırma, nicel veri toplama araçlarından elde edilen verilerle sınırlıdır.

4-Katılımcıların yanıtlarına bağlı kalma zorunluluğu vardır. Katılımcılar ise ankete çeşitli etmenlerin etkisi altında kalarak yanıt verebilirler.

1.7 Tanımlar

Akran (Okul) Zorbalığı: Gücünü sistematik olarak kötüye kullanan bir veya birden fazla öğrencinin sürekli olarak kendilerinden daha zayıf olan öğrenci veya öğrencileri kasıtlı bir şekilde rahatsız ettikleri saldırganlık biçimidir (Pişkin, 2002).

Zorba (Bully): Her konumda akranından daha güçlü olan ve olumsuz davranışlarıyla karşısındaki bireyi fiziksel ya da psikolojik olarak rahatsız eden kişi veya kişilere zorba denir (Pişkin, 2002).

Kurban: Zorbalık davranışına uğrayan, psikolojik ve fiziksel olarak kendinden daha güçlü olan akranına karşı koyamayan bireylerdir.

Empati: bireyin kendisini başkasının yerine koyarak, karşısındaki duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışmasıdır (Rogers, 1983).

2. BÖLÜM

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde zorbalık ve empati kavramlarına ilişkin kuramsal açıklamalara ve araştırmalara yer verilmiştir.

2.1 Zorbalığın Tanımı

Zorbalık çok eski dönemlerde de olmasına rağmen, 1970’lerde sistemli bir şekilde araştırılmaya başlanmıştır. İlk zorbalık tanımına baktığımızda kelimenin orijinal kökeninin İngilizcede “mob” yani taciz olayına karışan kişi anlamında kullanıldığını görmekteyiz. İskandinavya’da okul zorbalığı çalışmalarını başlatan ve okullarda ilk kez bilimsel olarak akran zorbalığını araştıran Olweus (1978) “Okullarda Saldırganlık” kitabında zorbalığı “Zorbalık, bir veya birkaç erkek çocuğun, diğer bir erkek çocuğa karşı fiziksel ve zihinsel saldırganlığı sistematik olarak kullanmasıdır.” şeklinde tanımlamış ve mobbing terimini kullanmıştır (Akt. Pelendecioğlu, 2011: 11). Bu tanım 1980’lere gelindiğinde diğer araştırmacılar tarafından eleştirilmiş, okul zorbalığını tanımlamakta yetersiz olduğu görülmüş ve bunun yerine bullying terimi kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraki çalışmalarında Olweus (1993) grup şiddetinin yanına bireysel şiddeti de eklemiştir (Akt. Bilgiç, 2007: 9). Olweus (1999) okul zorbalığını, “Zorbalık bir ya da daha fazla öğrencinin bir başka öğrenciye sürekli olarak olumsuz eylemlerde bulunmasıdır.” şeklinde tanımlamış, olumsuz eylemi kasıtlı olarak zarar verme ve rahatsız etme koşuluna bağlamıştır (Akt. Pişkin, 2002: 535). Olweus (1999) bir davranışın zorbalık olabilmesi için şu üç kriteri belirlemiştir: 1) Bireye bilinçli olarak zarar verme niyeti ile yapılan saldırgan davranış olması 2) Saldırgan davranışın bir defa değil süreklilik arz ederek yapılması 3) Zorbalar ile kurbanlar arasında güç dengesinin eşit olmaması şeklindedir.

Akran zorbalığı ile okul zorbalığı aynı anlamda kullanılmaktadır. “Akran (*peer*), yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri, yapılan iş açısından denk olan, aynı yaşta bulunanların oluşturduğu yaş gruplarıdır.” (TDK, 2004). Akranlar aynı yaşta olmalarına rağmen fiziksel olarak ve psikolojik olarak aynı gelişime sahip olmazlar. Yaş olarak eşit oldukları halde güç olarak eşit konumda değildirler. Güçlü olan akran empati becerisinden yoksunsa her ortamda gücünü kullanır. Akranlar arasında güç dengesinin bozulması, bir tarafın güç dengesini eline geçirmesi ve tekrarlanan incitici kaba davranışlar ile etkisi uzun süreli olan sorunlar yaşanır (Çinkır ve Kepenekçi, 2003: 238). Bilinçsizce yapılan bir davranış değildir.

Zorbalıkla ilgili yapılan birçok tanımı inceleyen Pişkin, zorbalığı “Zorbalık, bir veya birden çok öğrencinin, kendilerinden daha güçsüz öğrencileri, kasıtlı ve sürekli olarak rahatsız etmesiyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür.” şeklinde tanımlamıştır (Pişkin 2002: 536). Bu durumda kurban, zorbadan daha güçsüz ve savunmasızdır. Rahatsız etme davranışı bir defaya mahsus olmayıp tekrarlanmakta ve bilinçli olarak yapılmaktadır.

Besag (1995)’a göre zorbalık, güçlü kişi tarafından güçsüz kişiye fiziksel, psikolojik, sözel olarak sıkıntı vermek ve kazanç sağlamak amacıyla yapılan kasıtlı ve tekrarlanan olumsuz davranışların tümüdür (Akt. Dölek, 2002: 38). Yapılan saldırgan davranış, keyfi ve çıkar amaçlıdır.

Roland ve Munthe (1989) zorbalığı, kendini savunamayacak durumda olan kişiye karşı güçlü birey tarafından gerçekleştirilen, sistematik olarak devam eden, fiziksel ve psikolojik etkileri olan saldırgan bir davranış olarak değerlendirmektedir (Akt. Dölek, 2002: 37). Davranışın zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için, güçlü ve zayıf tarafların bulunması, tekrarlanması, psikolojik veya fiziksel olarak olumsuz davranış içermesi gerekmektedir. Bu tanım Elliot (1992), Besag (1995), Maines ve Robinson (1992) tarafından da kabul edilmektedir. Bu durumda zorbalık, saldırganca eylemin, uzun süreli olarak uygulanması, güç eşitsizliği olması yani güçlünün güçsüze saldırması, sözel, fiziksel ve psikolojik olarak ortaya çıkan olumsuz davranışlar olarak ifade edilebilir (Akt. Dölek, 2002: 37).

Yapılan eylemin akran zorbalığı olarak tanımlanabilmesi için, kışkırtma söz konusu olmamalı, davranış tekrarlanmalı, zorbalığı yapan ergen zorbalığa maruz kalan ergenden daha güçlü olmalı ya da güçlü olarak algılanmalıdır (Boulton ve Underwood, 1992; Rigby, 2002; Ross, 1996; Akt. Pekel ve Uçanok, 2005: 78). Zorbanın zorbalık davranışında bulunması için herhangi bir kışkırtmaya maruz kalması gerekmez. Zorbalık bir süreç içinde tekrarlanır ve her tekrarlanmada da bir kışkırtma söz konusu değildir. Zorba kurbanı karşı güçlü yönünü kullanarak üstünlük kurar.

Arora (1987) zorbalığı, *“Faillerin, akran grubuyla bütünleşmelerini sağlayacak yeterli becerileri ya da kapasiteleri olmadığı için ortaya çıkan, dış saldırganlık araçları ile sosyal baskınlığın elde edilmesi ya da sürdürülmesidir.”* şeklinde tanımlamaktadır (Akt. Gökler, 2007: 24).

Smith ve Sharp (1994) zorbalığın bir çeşit saldırganlık olduğunu ancak zorbalığın üç yönüyle saldırganlıktan ayrıldığını belirtmektedir. Zorbalığı saldırganlıktan ayıran belirleyici özellikler ise şöyle açıklanabilir: Zorbalık eylemleri süreklilik taşımaktadır. Zorbalar mağdura üstünlük kuracak çatışma ortamları yaratmaktadır. Zorbalık fiziksel ve sözel saldırganlığın yanı sıra yalnızlaştırma ve zarar verme eylemlerini de kapsar (Akt. Bektaş, 2007: 36).

Rigby (1997)’e göre zorbalık kötücül zorbalık (malign bullying) ve kötücül olmayan zorbalık (non-malign bullying) diye ikiye ayrılır. Kötücül zorbalıkta gücün bilinçli bir şekilde kötüye kullanılması vardır. Bu zorbalığın en tehlikeli yanı da içinde kötülük yapma niyeti taşımasıdır. İster kötücül olmayan zorbalık olsun, isterse kötücül zorbalık olsun her ikisinin tesiri de kurban için yıkıcıdır. Kötücül olmayan zorbalık akılsız zorbalık (mindless bullying) ve eğitimsel zorbalık (educational bullying) olarak kendi içinde sınıflandırılabilir. Akılsız zorbalık eğlenme amaçlı başlar, bir oyun gibi algılanır, mağdura verilen zararın farkına varılmaz. Eğitimsel zorbalık da yine kötü amaçla yapılmaz, mağdura iyilik olsun diye yapıldığı söylenir ama kişinin moralini bozar. Kötücül ise zorbalık güçlü kişinin gücünü kendinden daha güçsüz olan kişiye uygulaması, tekrarlaması, haz verici olması, herhangi bir geçerli sebebinin olmaması, yaralayıcı olması, can yakma isteğiyle başlanması ve isteğin eyleme dönüşmesi gibi davranışları içermektedir (Akt. Dölek, 2002: 41).

Zorbalık Fitzgerald (1999)'a göre, zorba ile kurban arasında geçen, uzun süre etkisi olan, saldırganın bilinçli bir şekilde kurbanı acı çektirdiği, sıkıntı verdiği, ona baskı yaptığı ve yaptıklarından da keyif aldığı davranışlardır (Akt. İlhan, 2008: 12). Rigby (2002) zorbalığı “Zorbalık kişiler arası ilişkilerde sistematik güç istismarıdır.” şeklinde açıklamaktadır (Akt. Bulgurcu, 2011: 18). Düzenli bir şekilde yapılan eylemde gücü kötüye kullanma söz konusudur.

2.1.1 Zorbalık ile İlgili Kuramlar

Araştırmacılar zorbalık konusunu işlerken, zorbalığın meydana gelme nedenlerini farklı kuramlara dayandırmaktadırlar. Bu bölümde zorbalıkla ilgili üç kuramın açıklamasına yer verilmiştir.

2.1.1.1 Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı

İnsan, yaşantısında her an binlerce uyarıcıyla karşı karşıyadır. Bu uyarıcılardan bazılarını fark eder, bazılarında ise haberdar bile olmayız. Farkında olduğumuz uyarıcıları nasıl algıladığımızı, işlediğimizi, depoladığımızı ve ihtiyaç duyduğunda nasıl kullandığımızı Bilgiyi İşleme Kuramı açıklamaya çalışmaktadır. Bilgiyi İşleme Kuramı, insanı bilgi işleme sistemi olarak görmektedir. Bu kuramın amacı bireyin içsel ve çevresel bilgiyi nasıl işlediği ve kullandığını anlamaya çalışmaktır (Topçu ve Kabasakal, 2007).

Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı ilk kez Dodge tarafından 1986 yılında oluşturulmuş, 1994 yılında ise Crick ve Dodge tarafından yeniden gözden geçirilerek son halini almıştır. Crick ve Dodge (1994) bireylerin sosyal durumlara tepki vermelerini, biyolojik kapasiteleri ve geçmiş yaşantılarındaki deneyimleri ile ilişkilendirmektedirler. Bireyin tecrübesi olaylar karşısında nasıl bir tepki vereceğini belirler. İlk kez karşılaştığımız bir olaya nasıl tepki vereceğimizi bilemezken, daha önce yaşadığımız bir durumu tekrar yaşadığımızda vereceğimiz tepki bellidir. Birey içerden ve dışarıdan gelen duyuşsal bilgileri algılar, kodlar ve işlem sürecinden geçirdikten sonra tepkisel davranışlar gösterir. Bu dört işlem basamağından sonra Sosyal Bilgiyi İşleme Kuramı yeniden düzenlenmiştir. Buna göre birey, sosyal

bilgiyi işleme düzeyine bağlı olarak, bilgiyi kodlara dönüştürerek alır. Kodlar yorumlanır, bilgi açıklanır, birey fikirler arar, olası fikirler arasında en uygun tepkiyi kararlaştırır ve bunu davranışsal tepki takip eder (Akt. Hilooğlu, 2009: 10-11).

Zorbalık davranışı gösteren bireyler empati kurmak için çok az çaba sarf ederler. Bu nedenle diğer insanlarla sosyal ilişkileri zayıftır. Zorbaların sosyal bilgiyi tam ve doğru olarak sürdüremediği için zorbalık yaptıkları öne sürülmektedir. Kurban öğrencilerin ise akranlarıyla bütünleşememesi ve yeterli sosyal beceriye sahip olmamaları, zorbaca davranışlara maruz kalmalarına sebep olmaktadır.

2.1.1.2 Zihinsel Çerçeve Kuramı

Sutton, Smith ve Swettenham (1999) zorbaların, zihinsel olarak diğerlerinin davranışlarını tahmin etme yeteneğine sahip olduğunu ve bu becerilerini de kurbanlarını toplum içinde zayıflatma ve küçük düşürme amacıyla kullandıklarını öne sürmüşlerdir. Zorbalar üstün nitelikli zihinsel yapıya sahiptirler. Bundan dolayı çevrelerindeki insanların neler düşünebileceğini kestirebilir ve duygularını anlayabilirler. Bireylerin zihinsel çerçeveleri ne kadar iyi gelişirse diğer insanların duygularını ve hislerini anlamaları da o oranda artmaktadır. Sonuç olarak Zihinsel Çerçeve Kuramı zorbaların diğer insanların duygularını anlamada üstün nitelikli bir beceriye sahip oldukları görüşünü iddia eder (Akt. Hilooğlu, 2009: 12). Bu zorbaların davranışları başarılı bir biçimde tahmin etmelerini ve bunu kullanmalarını sağlar.

2.1.1.3 Ahlaki Gelişim Kuramı

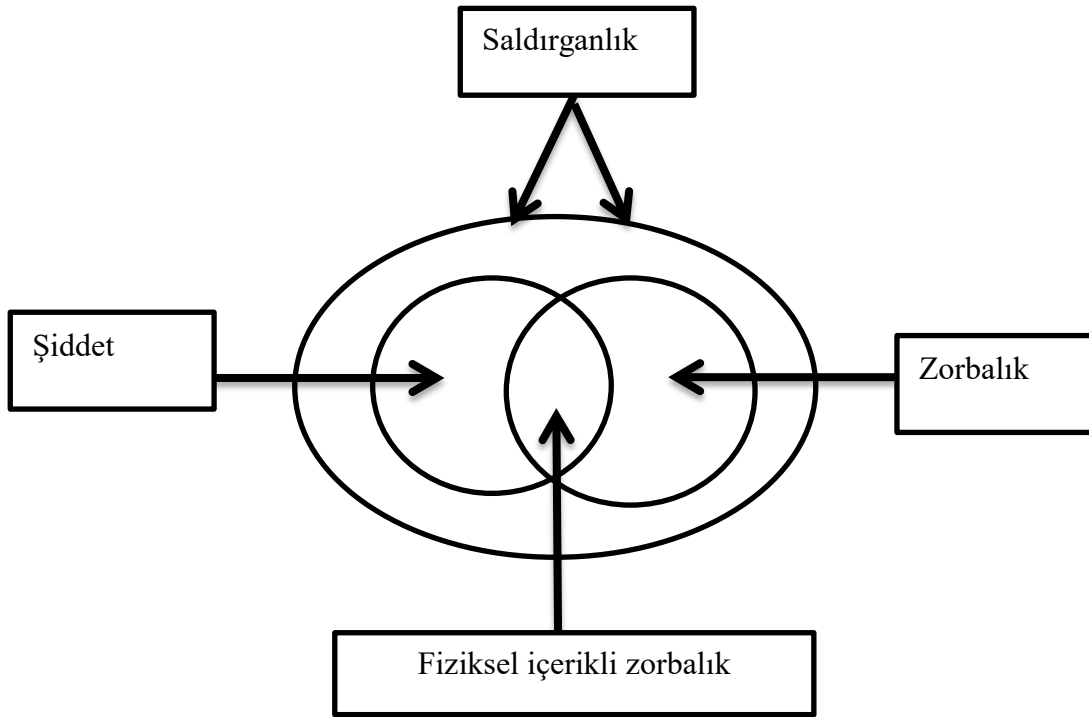
Ahlaki Gelişim Kuramı'na göre zorbalık olgusu ahlaki özellikler düşünülmeden tam anlamıyla anlaşılacaktır. Ahlaki gelişim kuramı birbiriyle bağlantılı olan sosyal bilişleri ve zorbalık davranışlarını, Rest'in Piaget ve Kohlberg'in ahlak gelişimi temellerine dayandırdığı, ahlak gelişiminde Dört- Bileşen Modeli ile açıklamaktadır. Bu bileşenler: 1) Ahlaki duyarlılık: Ahlaki duyarlılık düzeyi, ahlaki bir problemin varlığının farkında olmayla gerçekleşir. 2) Ahlaki yargılama: Ahlaki bir yargılama yapmak için, verilen tepkinin ahlaki olması gerekir.

3) Ahlaki güdülenme: Değerlerimiz ve önceliklerimiz ahlaki tepkimizin özünü oluşturur. 4) Ahlaki kişilik: Tepkimizin ahlaki olarak yerine getirilmesi ve uygulanması ahlaki kişiliğimizin belirleyicisidir. Son iki ahlaki gelişim basamağı olan ahlaki güdülenme ve ahlaki kişilik basamakları ahlaki davranışın birer ögesi olmalarından dolayı doğrudan zorbalığın ögesi olma durumundadırlar (Akt. Hilooğlu, 2009). Birey bir davranışı yapmadan önce tüm olası karşılıklarını düşünür. Yapılan davranışın toplumda oluşturacağı tepki önemlidir. Böylece birey doğrudan yapılan bir davranışa karşı saldırganca veya saldırganca olmayan bir şekilde davranabilme yetisine sahiptir. Sonuç olarak, zorbalığı açıklarken Rest'in dört bileşeninden faydalanmakta fayda vardır.

2.1.2 Zorbalık, Saldırganlık, Şiddet İlişkisi

Zorbalığın bir saldırganlık türü olması ve şiddetle bazı alanlarda örtüşmesi nedeniyle bu başlık altında saldırganlık ve şiddet kavramına da değinilmektedir. Öfke, düşmanlık, rekabet, engellenme, korku gibi durumlardan kaynaklanan ve karşımızdakine zarar vermeyi, durdurmaya, engel olmayı ya da kendini korumayı hedefleyen fiziksel, sözel veya sembolik her türlü davranış saldırganlık olarak değerlendirilir (Çinkır ve Kepenekçi, 2003). Niyet ve zarar verme bileşenlerini bir arada taşıyan bir tanım yapıldığında, saldırganlık, "Saldırganlık fiziksel bir etkiye yol açsın veya açmasın, bir başkasına zarar verme veya üzerinde hâkimiyet kurma niyeti taşıyan davranışlardır." şeklinde tanımlanır, (Türkkan, 2013: 24 - 25). Şiddet bir kişinin başka bir kişiye zarar vermesi, onu herhangi bir nesne ile yaralamasıdır (Olweus, 1999; Akt. Pişkin, 2002: 536). Saldırganlık şekil 2.1'e bakıldığında, hem şiddet hem de zorbaca eylemleri içine alan geniş bir kapsama alanına sahiptir. Saldırganlığın alt boyutlarında zorbalık ve şiddet farklı kavramlar olarak yer alırken şiddetle zorbalığın iç içe geçtiği alanlar da mevcuttur. Fiziksel zorbalıktan dolayı zorbalık, şiddetle aynı tanımda yer alabilir. Zorbalık, şiddet ve saldırganlık kavram yönünden çokça karıştırılan terimlerdir. Bedensel zorbalık kapsamına giren dövme, vurma vb. gibi fiziksel içerikli davranışlar aynı zamanda şiddet olarak da tanımlanır. Şekil 2.1'de görüldüğü gibi zorbalık sadece fiziksel olarak ortaya çıkmaz. Bu haliyle şiddetten farklılaşır. Bir örnekle konuya açıklık getirelim. Dalga geçme, alay etme, isim takma gibi zorbalık türleri saldırganlık olmasına karşın, şiddet değildir (Bilgiç,

2007: 1). Birçok şiddet eylemi de zorbalık olarak değerlendirilmez. Zorbalığın en ayırt edici yönü taraflar arasında güç eşitsizliğinin olmasıdır. Kavga eden iki öğrencinin güçleri denk ise bu olay şiddet olmasına rağmen zorbalık olarak değerlendirilmez. Çünkü öğrenciler eşit oranda güce sahiptirler. Zorbalıkta ise güçlünün güçsüze yaptırımı vardır. Şiddette fiziksel güç kullanımı ön plandadır (Koç, 2006: 33). Saldırganlık ise fiziksel olabileceği gibi sözel yollarla da yapılabilen bir eylemdir. Şekil 2.1’de görüldüğü gibi fiziksel olarak yapılan saldırganlık davranışları her üç kavramın ortak alanında yer alır.

Şekil-2.1. Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık Terimleri Arasındaki İlişki (Olweus, 1999; Akt. Pişkin, 2002: 537).

2.1.3 Zorbalık Türleri

Literatür incelendiğinde, doğrudan ve dolaylı zorbalık türlerine değinildiği görülmektedir. Zorbalığı ilk tanımlayan kişi olan Olweus (1993) zorbalığı, fiziksel, sözel ve sosyal dışlama şeklinde üç türe ayırmıştır. Bunlardan doğrudan zorbalık türüne giren fiziksel zorbalık davranışları (vurmak, tekmelemek, ısırarak,

çimdikleme) açık saldırı niteliğinde iken, (incitici konuşmalar, çirkin mimik hareketleri, sözel hakaret) sözel zorbalık kapsamına girer. Bu tür davranışlar doğrudan zorba ve mağdur arasında cereyan ettiği için saldırganın kimliği bellidir. Dolaylı zorbalıkta ise kurbanı sosyal olarak yalnızlaştırmak, manevi yönden zayıflatmak, uzaktan zarar vermek (örneğin; söylenti çıkarma, gruptan dışlama, sessizleştirme) söz konusudur (Akt. Pişkin ve Ayas, 2011: 552).

Mynard ve Joseph (1997; Akt. Kabil, 2010: 16) zorbalığı fiziksel, sözel, ilişkisel ve kişisel eşyalara saldırı olarak dört alt boyutta ele almışlardır. Pişkin (2005) zorbalık türlerini beş kategoride ele almaktadır. Bunlar: fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, dışlama-yalnızlaştırma, söylenti çıkarıp yayma, bireyin mal ve eşyalarına zarar vermedir. Sonradan cinsel zorbalığı da dahil etmiştir. Koç (2006) ise zorbalık türlerini şu şekilde sıralamıştır: Başkasına ait bir şeyi alma zorbalığı, saklama zorbalığı, ırkçı zorbalık, bozucu zorbalıktır. Koç'un tanımında diğerlerinden farklı olarak ırkçı zorbalık dikkat çekmektedir.

Eliot (1997) zorbalık türlerini şöyle açıklamaktadır: Bedensel zorbalık: Saç kulak çekme, yumruk atma, itme, tekme ve tokat atma, silah veya bıçak türü bir aletle ile saldırma, bedensel kaba şaka ya da korkutma amaçlı kullanılan her tür fiziksel şiddet gibi davranışları kapsar. Sözel zorbalık: Alay, tehdit, ad takma, söylenti çıkarma, dedikodu çıkarma, hakaret etme, küfürlü konuşma, çirkin ve sürekli takılmalar, sözlü olarak kaba şakalar yapma, hakkında kötü şeyler yazma, konuşma biçimiyle alay etme gibi olumsuz davranışları içerir. Duygusal zorbalık: Konuşmama, gruptan dışlayarak yalnızlaştırma, ayrımcılık, aşağılayıcı davranışlarda bulunma, küçük düşürücü eylemlerde bulunma, eşyalarına zarar verme, zorla parasını alma gibi davranışları içerir. Cinsel zorbalık: Elle taciz ederek sarkıntılık etme ve cinsel içerikli sözler söyleme eylemlerini içerir (Akt. Çinkır ve Kepenekçi, 2003: 239). Beale (2001) zorbalık türlerini, okullarda en sık karşılaşılan fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, ilişkisel zorbalık ve belirlenmesi oldukça zor olan tepkisel zorbalık olarak dört kategoride incelemiştir (Akt. Gökler, 2009: 519). Pace (2001) yaptığı çalışmalarda, fiziksel zorbalık (vurma, bedensel olarak zarar verme), psikolojik ve duygusal zorbalık (söylenti çıkarma, yalnızlaştırma, sessizleştirme) ve sözel zorbalık (lakap takma, gözünü korkutma) olmak üzere üç tür zorbalıktan bahsetmektedir. Karşıdaki kişiye zarar veren ve inciten pek çok davranış, farklı

kategoriler altında toplanabilir ve zorbalık kapsamında değerlendirilebilir (Akt. Gökler, 2009: 519). Son olarak da teknolojinin gelişmesiyle orantılı olarak zorbalık türüne siber zorbalık (cyber bullying) türü eklenmiştir. Belsey (2006) siber zorbalığı, “Siber zorbalık bir birey ya da grup tarafından bilginin ve iletişim teknolojisinin başkalarına zarar vermek amacıyla kullanılmasıdır.” şeklinde tanımlamıştır (Akt. Pelendecioglu, 2011: 15).

2.1.4 Zorbalığın Yaygınlığı

Zorbalık her ortamda ve her yaşta çok yaygın görülen olumsuz bir davranıştır. Zorbalığın yaygınlığı konusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde sonuçlar farklı çıkmaktadır. Pişkin ve Ayas (2011: 553-554) çalışmalarında konuya ilişkin şu sayısal verilere yer vermişlerdir: Güney Kıbrıs'ta Stavrinides Paradeisiotou, Tziogouros ve Lazarou, (2010) yaptıkları bir çalışmada, öğrencilerin %5.4'ünün zorba, %7.4'ünün kurban, %4.2'sinin ise hem zorba hem de kurban olduklarını tespit etmişlerdir. Yine aynı ülkede yapılan bir diğer çalışmada ise öğrencilerin %8.4'ünün zorba, %21.5'inin kurban, %15.3'ününse hem zorba hem de kurban öğrenci olduğu belirlenmiştir. Finlandiya'da öğrencilerin %11'inin hem zorba hem de kurban olduğu görülmektedir (Kaltiala-Heino ve Rimpela, 1999). İskoçya'da lise öğrencilerinde bu oran, zorba %7.5, kurban %16.7'dir (Karatzias, Power ve Swanson, 2002). İspanya'da liseye devam eden öğrencilerle yapılan bir çalışmada bu oranların %11.4 ile %26.8 olarak değiştiği belirlenmiştir (Fernandez, Cuadrado ve Cadet, 2008). A.B.D.'de yapılan bir çalışmada, zorba öğrenci oranının %13, kurban öğrenci oranının %10.3, hem zorba hem de kurban olan öğrenci oranının ise %6 olduğu belirtilmektedir (Nansel, Overpeck, Pilla, Ruan, Simons-Morton ve Scheidt, 2001).

Zorbalığın yaygınlığı konusunda Türkiye'de yapılan çalışmaların bulgularını Pişkin ve Ayas (2011: 553-554) şu şekilde açıklamışlardır: Yıldırım (2001) yaptığı çalışmada kurban öğrenci oranının %26, zorba öğrenci oranının %16, hem zorba hem de kurban öğrenci oranının ise %23 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kapçı (2004) zorbalık olayına karışan öğrencilerin oranının %40 olduğunu ifade etmiştir. Pekel (2004) zorbalık statülerinden kurban olma oranının %9.3, zorba olma oranının %7.6, hem zorba hem de kurban olma oranının %6.4 olduğunu belirtmiştir. Pişkin ve Ayas

(2005) tarafından liselerde yapılan bir araştırmada kurban öğrenci oranının %20.5, zorba öğrenci oranının ise %28.2 olduğu belirlenmiştir. Kutlu (2005) araştırmasında, öğrencilerin %31'inin kurban, %33'ünün zorba, %12'sinin ise hem zorba hem kurban olduğunu saptamıştır. Pişkin (2010) yaptığı bir araştırmada kurban öğrenci oranını %35.1 zorba öğrenci oranını %6.2 hem zorba hem de kurban öğrenci oranını %30.2 olarak ifade etmiştir. Gültekin ve Sayıl (2005) tespitinde kurban öğrencilerin oranını %13.9 bulmuştur. Çınkır ve Kepenekçi (2006) yaptıkları bir araştırmada öğrencilerin %100'ünün en az bir kez, eğitim yılı içinde zorbalığa maruz kaldığı bulgularına erişmişlerdir. Atik (2006) yaptığı bir araştırmada kurban öğrenci oranı %21.3, zorba öğrenci oranı %4.6, hem kurban hem de zorba öğrenci oranı %6.5 olarak ifade etmiştir. Gökler (2007) alışmasının sonucunda, öğrencilerin %27'si kurban, %10'u zorba, %21'i hem zorba hem de kurban olduğunu saptamıştır. Kartal ve Bilgin (2009) öğrencilerin %41.3'ünü kurban, %33'ünü zorba, %29.9'unu hem zorba hem de kurban olarak belirlemişlerdir. Türkiye'deki araştırma bulguları genellendiğinde, kurban öğrenci oranlarının %9.3 (Pekel, 2004) ile % 41.3 (Kartal ve Bilgin, 2009) arasında; zorba öğrenci oranlarının %3.3 (Kartal ve Bilgin, 2009) ile %33 (Kutlu, 2005) arasında; zorba/kurban oranlarının ise %6.4 (Pekel, 2004) ile %30.2 (Pişkin, 2010) olarak bir seyir izlediği görölmektedir. Totan (2008) alışmasında zorba % 11.26, kurban % 12.77 zorba/kurban %8.7 olarak ifade etmiştir. Arslan (2008) ise araştırmasındaki öğrencilerin, %5.3'nün zorba, %5.9'unun kurban, %5.8'inin zorba/kurban olduklarını saptamıştır.

2.1.5 Zorbalık Statüleri ve Özellikleri

Zorbalıkta rol alan bireyler farklı statülerde zorbalığa dahil olmaktadır. Bir öğrencinin bir veya birden fazla öğrenci tarafından sürekli olarak olumsuz davranışlara maruz bırakılıyor olması kurban (victim), eylemi yapan öğrenci zorba (bully), hem zorbaca davranışlar yapan hem de zorbaca davranışlara maruz kalan olması durumunda zorba/kurban (bully/victim), zorbalığa hiç katılmaması durumunda katılmayan (bystander) şeklinde dört kategoriye ayırmak mümkündür (Solberg, Olweus, 2003; Akt. Pelendecioğlu, 2011: 19).

2.1.5.1 Zorba

Zorba, bir ya da birden fazla öğrenciye, akrana fiziksel olarak açıktan (yumruk atma, tekmeleme), sözel olarak (alay, aşağılama, hakaret, küfür etme) ve ilişkisel (gruptan dışlama, yalnızlaştırma, konuşmama) olarak saldırganlıklarda bulunan ergendir (Pellegrini, 1998; Akt. Kabil, 2010: 17).

Zorba, zorbalık davranışını yapan çocuk, ergen veya bireydir. Araştırma sonuçları zorba öğrencilerin empati kurma düzeylerinin düşük (Ertan, 2012: 19), sert görünme ihtiyacı duyan, düşünmeden hareket eden, akranlarını tahrik edici olarak algılayan, iç tepkisel ve saldırgan özelliklere sahip, bireyler olduklarını göstermektedir (Boulton ve Underwood, 1992; Olweus, 1994; Akt. Pekel ve Uçanok, 2005: 78).

Zorbalar, kurbanların zorbalığı hak ettiğini düşünürler ve böylece yaptıkları eylemden dolayı kendilerini rahat hissederler. Ayrıca bu öğrenciler sevildiklerini düşündükleri için yaptıkları davranışların sonucunu düşünmezler. Zorbalar iyi tanıdıkları fazla zaman geçirdikleri öğrencilere zorbalık yaparlar (Dölek, 2002: 53). Çünkü tanıdıkları kişilerin ne tür tepki verebileceğini bilirler. Zorbalık davranışını zorbalar başlatır. Zorbalar asosyaldirler, okul kurallarını ihlal ederler, uyum zorlukları yaşarlar (Banks, 1997; Akt. Kabil, 2010: 18). Genel olarak bu tipler göze çok çarpar. Kurallara uymamak onlar için bir güç göstergesidir.

Selçuk ve Güner (2004) zorbaların zorbalık davranışlarında bulunma sebeplerini şöyle açıklamışlardır: 1) Çocuğun veya ergenin kendi yapısı, mizacı. 2) Çocuğun veya ergenin isteklerine saldırgan yollara başvurarak ulaşabileceğini öğrenmesi. 3) Çocuğun veya ergenin isteklerine saldırmadan da ulaşabileceğini öğretecek birisinin olmaması. 4) Anne, baba, öğretmen ve akranlar çocuğa boyun eğdikçe zorbalığın işe yaradığı mesajının verilmesi. 5) Ebevenleri veya kendilerinden daha büyük kişiler tarafından dövülen çocuklar bunun acısını, kendilerinden daha küçük ve güçsüz çocukların canını yakarak çıkarırlar. 6) Devamlı olumsuz cümle ve sözcükler duyan çocuk kendisini güçlü ve iyi hissetmek için başkasına saldırır. Bu çocuklar için kötü de olsa dikkat çekmek, dikkat çekmemekten daha iyidir. 7) Akranların zorbalığı desteklemesi. Zorbalar yaptıkları zorbalık davranışına tepki

verilmediği zaman bunun desteklendiği mesajını alırlar. Böylece zorbalık davranışlarının pekiştirilmesi ve tekrarlanması riski artar.

2.1.5.2 Kurban

Zorbalık davranışına maruz kalan öğrenci ya da bireye kurban denir. Kurbanlar kendilerini çekingen, kaygılı, pasif görmektedirler (Çınkır ve Kepenekçi, 2003). Güvensiz, aciz, hatalı, yalnızlaştırılmış, düşük benliğe sahip, utangaç ve yardıma muhtaç kişiler olarak hissetmektedirler (Kavşut, 2009: 27).

Kurban statüsünde yer alan ergenlerin çok az arkadaşları vardır. Genellikle kaygılı, duyarlı, fiziksel ve duygusal açıdan zayıf, okula gitmekten korkan, stresli öğrencilerdir (Selçuk ve Güner, 2004). Zorba ve kurban öğrencilerin özellikleri Dölek (2002: 65-68) tarafından şöyle aktarılmıştır:

Tablo 2-1. Zorba ve Kurban Öğrencilerin Kişilik Özellikleri, Fiziksel Özellikleri ve Aile Özellikleri*.

Kişilik Özellikleri:	
Kurban	Zorba
1.Ev yaşamından hoşlanır, ailesi ile yakın ilişki içindedir.	1.Evde az zaman geçirir, ailesi ile iletişimi azdır.
2Çekingen, içedönük, endişeli, pasif, eli sıkıdır. Başkalarına az ilgi gösterir ve iletişim becerileri zayıftır.	2.Güvenli, hazır cevap, dalgacı ve alaycıdır. İletişimde başarılıdır. Baş otorite ile derde düştüğünde kurtulmayı bilir.
3.Sosyal olarak duyarsızdır, obsesif davranışlar gösterir; sosyal becerileri etkili değildir; uyma isteği ve yeteneği zayıftır; kolay boyun eğer.	3.Kendi sosyal idealine uygun olan baskın ve güçlü erkeklere uyma gösterir, yaşlılarınca kabul gören “maço” imajı taşır . (erkekler)
4.Uyku ve yeme zorlukları, etkili olamama, depresyon, etkili olamama gibi kaygı sorunları vardır.	4.Kaygı düzeyi düşüktür; Nadiren endişeli zorbalarda da kaygı görülebilir.
5.Aşağılık duygusu vardır. Kendine saygısı ortalamanın altındadır; kendisini zihinsel yetenek ve çekicilikte yetersiz görür. Kendisini eleştirici, soğuk ve bağlantısız bulur.	5.Güce dayalı benlik algısına sahiptir; kendisini sert, başarılı ve becerikli görür; tatminsizlik duymaz. Kendisini okulda aldığı notlara göre daha akıllı bulur; güvenli, dışa dönük ve rahattır.
6.Bazı sorunlarla tek başına baş edemeyeceğine inanır ve yaşlılarından yardım isteyemez; kendini çaresiz ve etkisiz hisseder.	6.Başetme becerileri yüksektir, bağımsızdır ve kendini güvenle ortaya koyabilir.
7. Zorbalığı ak ettiğini sanır.	7.Mağdurun cezayı hak ettiğine inanır.
8.Tehdide karşı duyarlı olarak tanımlanır	8.Sosyal yönden cüretli olarak tanımlanır.

Tablo 2-1.'in Devamı. Zorba ve Kurban Öğrencilerin Kişilik Özellikleri, Fiziksel Özellikleri ve Aile Özellikleri*.

Fiziksel Özellikleri	
Kurban	Zorba
1.Fiziksel güçleri zayıftır, intikam alamazlar.	1.Fiziksel olarak güçlü ve saldırı güvenleri yüksektir.
2.Koordinasyon problemi vardır. Spor yetenekleri yoktur. Bahçe oyunlarına ilgileri ve becerileri yoktur. Bu da özellikle küçük yaşlarda sosyal davranışlar ve popülarite üzerinde olumsuz etki yaratabilir.	2.Koordinasyonları yüksektir, sporda ve bahçe oyunlarında başarılıdırlar.
3.Enerji düzeyleri düşüktür.	3.Enerjik ve aktiftirler.
4.Acıya dayanma eşikleri düşüktür, güvensiz oldukları için korkaktırlar.	4.Acıya dayanma eşikleri yüksektir, gözü pektirler.
5.Zorbalardan yaşça ve bedence küçüktürler.	5.Mağdurlardan yaşça ve bedence büyüktürler.
6.Fiziksel bir bozuklukları: gözlük, şişmanlık, aşırı zayıflık vs. gibi olabilir.	6.Görünümleri normaldir.
7.Fiziksel çekicilikleri ortalamanın altındadır.	7.Fiziksel olarak çekicidirler.
Aile Özellikleri	
Kurban	Zorba
1.Aşırı koruyucu anne baba tutumları, aileye bağımlılık görülür.	1.Evdeki denetim ve yönlendirme zayıftır. Örneğin eve geliş saatleri denetlenmez.
2.Aile içinde yakın ilişkiler görülür.	2.Anne babaya yönelik olumsuz duygular taşır, aile içindeki empati düzeyi, sevgi ve şefkat düşüktür.
3.Anne, babalarının beklentilerini karşılayamayacağını düşünür.	3.Tutarsız kontrol ve disiplin yöntemleri ile büyürler. Örneğin aşırı rahat veya cezalandırıcıdırlar. Özellikle fiziksel ceza kullanılır.
	4.Saldırganlığa göz yumulur, güçlü ve sert imajı güçlendirilir.
	5.Anne babaların da geçmişte zorba olma ihtimalleri yüksektir.
	6.Anne baba arasında evlilik problemleri ve kaotik ev ortamı vardır.

*Dölek (2002: 65-68)'ten tabloya aktarılmıştır.

2.1.5.3 Zorba/Kurban

Zorba/kurban statüsü literatürde birkaç farklı terimle incelenmiştir. Olweus (1994) bu grubu “kışkırtan kurban” olarak adlandırmıştır. Zorba-kurbanlar reactive ya da provokatif kurbanlar olarak da tanımlanır (Akt. Kavşut, 2009: 3). Kışkırtan kurbanlar aynı zamanda saldırgan oldukları için zorbalık da yapmaktadırlar. Hem saldırgan davranışı uygulayan hem de zorbalık davranışına maruz kalan bu grup zorba/ kurban statüsünde değerlendirilir (Pekel, 2004). Bu grupta yer alan çocuk ya da ergenler hem diğer çocukların zorba davranışlarına maruz kalırlar hem de diğerlerine zorbalık yaparlar (Olweus, 1995; Akt. Gökler, 2007: 55). Zorba/kurban ergenler etraflarında gerginlik ve huzursuzluk yaratmaktadırlar. Hiperaktif davranışlar sıklıkla görülür, dikkatlerini toplayamazlar (Carney ve Merrell, 2001; Akt. Gökler, 2007: 55). Arkadaşları tarafından diğer gruplara göre daha çok reddedilirler. Bunlar genelde diğer ergenleri bir şekilde kızdırma ve olayları çatışmaya götürme eğilimindedirler. Kendilerini savundukları iddiası ile çok sık kavga ederler. Küçük düşürülme durumunda öfke patlaması yaşarlar. Bu da kavga sebebi sayılır. Benlik saygıları düşüktür. Zorba/kurban grubunun diğer gruplara nazaran daha çok depresyon, kaygı, daha az popüler olma ve mutsuzluk gibi duygusal sorunlar yaşadıkları saptanmıştır (O’Moore ve Kirkham, 2001; Akt. Gökler, 2007: 55).

Diğer gruplardan farklı olarak zorba/kurban çocukların anne ve babaları arasında bir güç dengesizliğinin bulunduğu ve ev içerisinde yetişkinlerin hem birbirlerine hem de çocuklara şiddet uyguladıkları belirtilmiştir (Kutlu, 2006). Evde anne babaya gücü yetmeyen ergen, içindeki öfke patlamasını kendisinden daha güçsüz kişilere saldırarak çıkarmaktadır.

2.1.5.4 Katılmayanlar (İzleyiciler)

Ne zorbalık yapan ne de zorbalık davranışına maruz kalan öğrenci grubudur. Haklarında en az araştırma yapılan gruptur. Zorbalığı önleme kapasiteleri varken kurban olma korkusundan dolayı izleyici konumda kalmayı tercih ederler. Bu grup genel olarak zorbalığı izleyen, zorbalık olaylarına olumlu ya da olumsuz bir şekilde müdahalede bulunmayan öğrenci grubudur (Solberg ve Olweus, 2003; Akt. Kavşut,

2009: 31). Zorbalığa katılmayan öğrencilerin reddedilme ve yalnızlık gibi duygularının diğer zorbalık statülerinde yer alan öğrencilerden daha normal olduğu gözlemlenmiştir (Pekel, 2004).

Liepe-Levinson ve Levinson (2005) izleyicilerin bir şeyler yapmamasını, ispiyoncu damgası vurulmasından, zorba tarafından kendisine de saldırılmasından, ortamın iyileşeceği yere kötüleşeceğinden korkmalarına ve ne yapacaklarını bilememelerine bağlamaktadır (Akt. Gökler, 2007: 57).

2.1.6 Zorbalığın Çeşitli Değişkenlerle İlişkisi

Zorbalığın çeşitli değişkenlerle ilişkisi incelenirken, değişkenler cinsiyet, aile ve sosyoekonomik düzey olarak belirlenmiştir.

2.1.6.1 Zorbalık Cinsiyet İlişkisi

Akran zorbalığı ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların bulguları arasında farklılıklar görülmektedir. Erkeklerin zorbalık davranışına kızlardan daha fazla maruz kaldığı sonucuna ulaşan araştırmalar vardır (Boulton ve Underwood, 1992; Olweus, 1994; Rigby ve Slee, 1992; Sutton ve Smith, 1999; Schwart, 2000; Akt. Pelendecioğlu, 2011: 27).

Bazı araştırmalarda da zorbalığa hedef olma yönünden kız ve erkek olma açısından aralarında bir fark olmadığı bulunmuştur (Andreou, 2001; Dölek, 2002; Gültekin, 2003; Mynard ve Joseph, 1997; Smith ve Shu, 2000, Pişkin, 2002; Akt. Pelendecioğlu, 2011: 27).

Pişkin (2003) erkeklerin daha çok zorba statüsünde ve zorba / mağdur statüsünde yer aldığını, kızlarınsa daha çok mağdur statüsünde bulunduğunu tespit etmiştir. Pekel ve Uçanok (2005: 78) ise, kızların daha çok dolaylı ve sözel zorbalığa uğradığını erkeklerin ise, daha çok ilişkisel ve fiziksel zorbalığa uğradıklarını belirtmiştir. Bazı araştırmalarda da hem zorbalık yapanın, hem de mağdur olanın

ağırlıklı olarak erkekler olduğu görülmektedir (Boulton ve Underwood, 1992; Nansel, 2001; Akt. Pişkin, 2002: 541).

Birçok araştırmada erkeklerin de, kızların da zorbalığa uğradığı ama uğradıkları zorbalık biçimlerinin farklı olduğu belirtilmiştir. Erkek öğrenciler ağırlıklı olarak fiziksel zorbalığa uğrarken (tekmeleme, yumruklama, dövülme), kız öğrenciler ağırlıklı olarak sözel zorbalığa (alay etme, dedikodu yapma, lakap takma) uğradıkları dile getirilmiştir (Olweus, 1978; Stevenson ve Smith, 1989; Pateraki, 2001; Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2002; Akt. Pişkin, 2002: 541).

Olweus (1993) erkek öğrencilerin erkek ve kız öğrencilere, kız öğrencilerin ise genelde kız öğrencilere zorbalık uyguladığını belirtmiştir. Olweus'un çalışmasını doğrular nitelikte olan Dölek (2002)'in çalışmasında, erkeklerin hem erkeklere hem de kızlara ciddi oranda zorbalık uyguladıkları, kız öğrencilerin ise, ağırlıklı olarak yine kız öğrencilere zorbalık uyguladıkları buna karşın çok düşük düzeyde de olsa erkek öğrencilere de zorbalık uyguladıkları ortaya çıkmıştır. Bu durumda kız öğrenciler hem kendi cinsleri tarafından, hem de karşı cins tarafından zorbalığa uğramaktadır.

Yurt içi yapılan çalışmaların genel oranlarına bakıldığında erkeklerin kızlardan daha fazla zorbalık yaptıkları ve kızlardan daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Bilgiç, 2007; Dölek, 2002; Eşici, 2007; Hilmioğlu, 2009; Pekel, 2004; Pişkin ve Ayas 2005a; Takış, 2007; Yurtal ve Cenkseven, 2007).

Erkeklerin daha çok zorbalık gösterdiğini ispatlayan çalışmalar da mevcuttur (Arslan, 2008; Bilgin, 2007; Çınkır ve Karaman Kepenekçi, 2003; Gökler, 2007; Kapçı, 2004). Yurt dışında yapılan çalışmalarda zorbalık göstermenin kızlara oranla erkeklerde daha sık yaşandığı belirtilmiştir (Baldry ve Farrington, 2000; Boulton ve Smith, 1994; Nansel ve ark., 2001; Olweus, 1996; Wolke, Woods, Stanford ve Schulz, 2001; Yang, Kim, Shin ve Yoon 2006; Akt: Atalay, 2010: 15)

Her ne kadar araştırmacılar cinsiyet ve zorbalık arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken farklı bulgular elde etseler de zorbalığın ergenler üzerinde bıraktığı olumsuz izler ortadadır. Zorbalık kız ve erkek öğrencilerin fiziksel, psikolojik ve

sosyolojik olarak kişilik gelişimini olumsuz yönde etkilediğinden okullarda önlenmesi gereken ciddi bir problemdir.

2.1.6.2 Zorbalık Aile ilişkisi

Ergenin yetişmesinde temel olan ailedir. Çocuğun ilk tutumları ailede başlar. Çocuk sosyal becerilerini ailesi ve içinde yaşadığı yakın çevrede şekillendirir. Çocuklar saldırgan davranışları yakınlarından model alarak öğrenir. Yapılan araştırmalar ev ortamında saldırganlığa şahit olmuş çocukların sık sık saldırgan davranışlar sergilediğini göstermektedir (Strassberg, Dodge, Petit ve Bates, 1994; Akt. Ertan, 2010: 31).

Akran zorbalığı hakkında bilgi veren en önemli faktör ailenin ergene karşı olan tutumudur. Ergenin içinde yaşadığı aile ortamı kişilik gelişiminde etkili olmaktadır (Baumrid, 1980; Akt. Ertan, 2010: 31). Çok olumsuz eleştiri yapan bir ailede yetişen ergenin olumlu tutumlar sergilemesi beklenemez.

Becker'e göre anne-babaların sınırlandırıcı davranışları, düşmanca bir tutumla birleştiğinde, ergenin saldırganlık eğilimleri kendine yönelebilir (Akt. Senemoğlu, 2000).

Olweus'a (1993) göre zorbalığı tetikleyen üç tip aileden bahsetmek mümkündür. Bu aileler çocuğun saldırgan davranışlarına izin veren ve kayıtsız kalan aileler, fiziksel şiddeti disiplin aracı olarak kullanan aileler ve çocuğa karşı olumsuz duygusal tutumlar sergileyen, sıcaklık, ilgi, sevgi göstermeyen ailelerdir. Zorbalık daha çok otoriter ve izin verici ailelerde gözlemlenmekte, açıklayıcı-otoriter ailelerde ise en az oranda görülmektedir (Baldry ve Farrington, 1999; Akt. Ertan, 2010: 33). Zorbalar ve ebeveynleri arasındaki ilişki güce dayalıdır. Ergen bu durumu ailesi dışındaki sosyal çevresinde de kullanır. Bu nedenle hem ebeveynleri hem de sosyal çevreleri tarafından olumsuz sıfatlarla damgalanan ergen, bu nitelikleri kabullenir. Kabullendiği bu niteliklerle özdeş davranmaya başlar.

Zorbalar özellikle baba figürünün olmadığı ailede yetişmekte ve istismara uğramaktadırlar (Duncan, 2004; Akt. Ertan, 2012: 32). Kurban olan ergenlerin de

genellikle babalarının olmadığı tespit edilmiştir (Fossen ve Hollen, 2002; Akt. Ertan, 2012: 35). Babaları olmayan erkekler bu tür figürleri bilmediklerinden genelde kurban olmaktadır. Özellikle erkek kurbanların, anneleri tarafından çok fazla korunduğu görülmektedir. Özgüveni eksik olan bu çocuklar zorbaların hedefi olmaktadır. Korumacı annenin ilgisine rağmen kurban olan bu çocukların, babaları aşırı ilgisiz, çocuğu sürekli eleştiren, aşağılayan ve küçümseyen bir konumdadır (Olweus, 1993; Akt. Ertan, 2012: 34). Kız kurbanların ise erkeklerden farklı bir tutum sergilediği ortaya çıkmıştır. Annelerin kız çocuklarına uzak durması, ilgisizliğin olması, kaygı, güvensizlik, depresyon ve yalnızlık gibi hislere sebebiyet vermektedir. Kız kurbanlar annelerine karşı olumsuz bir tutum içinde olup iletişim ve ilgi yetersizliğinden yakınırırlar (Rigby, 1994; Akt. Ertan, 2012: 35). Aşırı koruma ve hoşgörü çocukları duygusal bakımdan zayıf bırakmaktadır. Genel olarak kurban konumunda olan çocuklar, gerektiğinden fazla koruyucu ve kollayıcı ailelerden gelmektedir. Bu ebeveynler, çocuklarının savunmasız ve kaygılı olduklarını düşündükleri için her türlü olumsuzluğu çocuklarının yerine önlemeye çalışırlar. Bu aileler çocuklarının uygun çatışma çözme becerilerini öğrenmesine, yeteneklerinin ve becerilerinin gelişmesine engel olurlar.

Zorba/kurbanların aile özelliklerine bakıldığında; saldırganlığın çok sık yaşandığı, sevgisiz, ilgisiz ebeveynler oldukları, çocuk yetiştirmede tutarsız oldukları, fiziksel cezanın yoğun bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca zorba/kurban statüsünde yer alan ergen annesini zayıf kişilikli, güçsüz ve düşmanca bir tutumla algılamaktadır (Ertan, 2012: 35). Yapılan boylamsal bir araştırmada, 8 yaşından 16 yaşına kadar olan dönemde zorbalık davranışı gösterme ve zorbalığa maruz kalma ile ilişkili faktörler incelendiğinde, ebeveynlerin eğitim düzeyi, gibi aileye ilişkin faktörlerle zorbalık davranışı gösterme ya da zorbalığa maruz kalma arasında bir ilişki bulunamamıştır.

2.1.6.3 Zorbalık Sosyoekonomik Düzey İlişkisi

Akran zorbalığı konusu araştırılırken sosyoekonomik düzey ile zorba, kurban, zorba/kurban olma arasında bazı araştırmacılar ilişki tespit ederken bazı araştırmacılar ilişki bulamamıştır.

Pişkin'in (2003) yaptığı araştırmada kurban öğrencilerin oranı sosyoekonomik düzeye göre farklılaşmazken, zorbaların üst sosyoekonomik düzeyde ailelerden, zorba/kurbanlarınsa alt sosyoekonomik düzeyde ailelerden geldikleri görülmüştür. Özkan ve Çifçi (2010) düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip okullarda akran zorbalığının yaygın bir davranış olduğunu ortaya koymuşlardır.

Bilgiç (2007) yaptığı araştırmada, zorbalık olaylarına karışmayan, zorbalık olaylarına kurban ve zorbaca davranışlarda bulunan öğrenciler arasında sosyo-ekonomik düzey açısından anlamlı bir farklılık olmadığını bulmuştur. Kapcı (2004) düşük sosyoekonomik düzey ile zorbalığa maruz kalma arasında bir ilişki bulamamıştır. Bazı araştırmacılar düşük sosyoekonomik düzeyde bulunmanın zorbalık davranışlarına maruz kalma riskini arttıracığını saptamışlardır (Pereira ve ark., 2004; Akt. Ertan, 2010: 30).

Heimer (1997) şiddet içeren suçlarla, ailenin sosyoekonomik düzeyinin ilişkili olduğunu belirtmiştir. Due ve ark., (2009) ergenlerle yaptıkları bir araştırmada düşük sosyoekonomik düzeye sahip ailelerden gelen öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma oranlarının daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Glew ve ark. (2005) alt sosyoekonomik düzey ile zorba olma arasında bir ilişki bulamazken, sosyoekonomik düzey ile akran zorbalığına maruz kalma arasında anlamlı bir ilişki olduğunu saptamıştır (Akt. Atalay, 2010: 27-28).

2.1.7 Zorbalığın Sonuçları

Friedman, Koeske, Silvestre, Korr ve Sites, (2006) zorbalık mağdurlarının intihar eğilimlerinin diğer zorbalık statüsünde olan öğrencilerden daha yüksek risk taşıdığını ifade etmişlerdir. Başka bir araştırmada da bunun tam tersi zorbalığa maruz kalan öğrencinin sınıfa döndüğü zaman zorbalık davranışı yapan öğrenciyi öldürebileceğini söylemesidir. Zorbalık davranışlarının bireyde meydana getirdiği olumsuzlukları Rigby (2003) şu şekilde açıklamıştır: 1) Düşük psikolojik iyi olma hali: Zorbalık mağduru kendisini mutsuz hisseder, düşük özsaygı, sinir ve stres yaşar. 2) Psikolojik acı: Kurban statüsünde bulunan öğrenciler intihara eğilimli, aşırı kaygılı ve depresyon hali yaşarlar. 3) Fiziksel iyi olmama hali: Kurbanda psikosomatik hastalıklar belirebilir. 4) Düşük sosyal uyum: Zorbalık davranışına maruz

kalan öğrenci okula devamsızlık yapma, sosyal çevreye karşı isteksiz tutum ve duygular geliştirir ve okuldan nefret eder. Zorbalık davranışları öğrencinin okula devamsızlığına sebebiyet verdiği için, öğrencinin akademik başarısında düşüklüğe sebep olur. Bazı öğrencilerde de mide, baş ağrısı, bulantı, kusma, uyku hali, yeme bozukluğu ve sevdikleri aktivitelerden vazgeçme durumu görülebilir (Akt. Ekşisu, 2009: 44-47).

2.2 Empatinin Tanımı

Literatür incelendiğinde empati kavramının farklı yazar ve kuramcılar tarafından farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Empati kavramının belirli ve tek bir tanımı yoktur. Empati konusuyla ilgilenmiş her araştırmacı, kendine has empati tanımı yapmıştır. Empati sözcüğünün kökü Eski Yunancaya dayanmaktadır. Dilimize Fransızcadan geçmiştir. Yunancada En (iç, içinde) kelimesiyle patos (duygu) kelimesinin köklerinden türeyen empatheia, sözcüğü fiziksel etki, duygu, özel ilgi anlamlarında kullanılmaktaydı. Kavram, Theodore Lipps tarafından Almanca einfühlung (içinde hissetme) sözcüğüne adapte edilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Titchener, 1909 yılında einfühlung terimini, eski Yunancadaki "empatheia" teriminden yararlanarak İngilizceye "empathy" olarak tercüme etmiştir (Dökmen, 2005: 135).

Empati kelimesinin ilk kullanımı, güzel sanatlardaki estetik yaşantıyı ifade etmektedir (Wispe, 1986). Titchener empati kavramını hayal gücüyle birleştirmiş ve onu “nesnelere insanlaştırma ve kendimizi hayali olarak onların içinde hissetme süreci” diye tanımlamıştır (Akt. Yontar, 2013: 25). Empati kuracak kişide bazı özelliklerin olması gereklidir. White (1997) empati kurulabilmesi için kişilerin dikkat etmesi gereken davranışları şöyle sıralamaktadır: 1) Empati kuran kişinin ilgisi sadece empati kurulan kişi üzerinde olmalıdır. 2) Empati kuran kişi, empati kurulan kişiyi dinlediğini, sözel ya da sözel olmayan yollarla göstermelidir. 3) Empati kuran kişi, empati kurulan kişinin hissetme yaklaşımını tanımalı ve ona cevap vermelidir. 4) Empati kuran kişi hayali ve sezgisel olarak empati kurulan kişinin ne hissettiğini anlayabilmeli ve hissedebilmelidir. Bu duyguların, empati kuran kişiye değil empati kurulan kişiye ait olduğu unutmamalıdır. 5) Empati

kurulan kişi, karşısındakine onu doğru anladığını geri yansıtabilmelidir. 6) Empati kuran kişi, empati kurulan kişinin duygularının değerlendirilmesinin değil, geçici bir analizinin yapılmasını önermelidir. 7) Empati kurulan kişi, empati kuranın kendisini anladığını hissetmeli ve kendini gerektiği gibi ifade etmeye devam edecek gibi hissetmelidir (Akt. Yontar, 2013: 27).

Dökmen (2004)'e göre, empati kuracak kişi belli özelliklere sahip olmalıdır. Mesela empati kuracak kişi, karşısındakinin fenomenolojik alanına girmeli ve kendisini onun yerine koyup onun gözüyle bakmalıdır. Her kişi dünyayı kendine özgü bir biçimlendirme ile algılar. Bu öznel bir algılamadır. Eğer birilerini anladığımızı savunuyorsak onun rolüne girmiş, onun gibi düşünmüş olmalıyız. Ama girdiğimiz rolde kısa süreli kalmalıyız ki aksi takdirde empati kurmak yerine özdeşim kurmuş oluruz. Yani kendimiz yerine, ona benzemiş oluruz. Karşımızdakine sempati duymak da empati duymaktan farklı birşeydir. Empati kuracak kişi karşısındakinin duygu ve düşüncelerini doğru algılamalı. Son öge ise karşıdaki kişiye empati kurma anlayışının iletilmesidir. Karşımızdakine anlatmaya çalıştığımız aslında karşımızdakinin bizi anlayabildiği kadardır. Zihnimizde kurduğumuz empati düşüncesi ile karşımıza aktardığımız arasında farklılıklar vardır. Çoğu zaman bunu doğru biçimde davranışlarımıza yansıtamaz, kendimizi doğru ifade edemeyiz. Karşımızdaki kişinin de duygu ve düşüncelerini anlayamazsak doğru empati kurmuş sayılmayız. Örneğin çocuklar karşılarındaki kişilerin duygu ve düşüncelerini doğru anlasalar bile, aynı duygu ve düşünceleri başarılı bir şekilde karşı tarafa aktaramazlar (Dökmen, 2004: 135-137). Empatik tepki vermemizin belirtileri vardır.

İki şekilde empatik tepki veririz. Karşımızdaki kişiye onu anladığımızı sözle veya yüzümüz/bedenimizle ifade ederiz. En etkili yol ise her ikisinin birlikte kullanılması ile oluşur. Empati kişinin karşısındaki bireylerin duygu ve düşüncelerini sözlü veya sözsüz iletişimle anlayabilme, ihtiyacı olan kişilere duygusal anlamda destek olabilme ve başkalarının duyguları ve davranışları arasındaki bağlantıyı kurabilme becerisidir. Empati becerisine sahip bireyler, başkalarının bakış açılarını kavrayabilen, iyi bir dinleyici olmalarının yanı sıra dile getirilemeyen duyguları da sezebilen, ne zaman ve ne kadar konuşmaları gerektiğini bilen ve kendilerini başkalarının yerine koyarak onları anlayabilen bireylerdir. Empati, deneyimlerimiz karşılığında insanları anlama uğraşımızdır (Ünal, 1972: 71). Empati, karşımızdaki

kişinin duygu ve düşüncelerini anlamamız, kendimizi onun yerine koyarak onu anladığımızı hissettirme ve iletme sürecidir (Alisinanoğlu ve Köksal, 2000: 11). Empati bireyin karşısındaki kişinin penceresinden bakarak durumu değerlendirmesi, onun gibi düşünmesi ve davranışta bulunması becerisidir (Kabapınar, 2002: 29-34). Günümüzde empatinin en çok kabul gören tanımlarından biri Rogers (1970) tarafından yapılmıştır. Rogers'a göre empati, "Empati bir kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısı ile bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesidir." şeklinde tanımlanmıştır. Empati kurulduğu vakit kişi dünyayı karşısındaki kişinin gördüğü gibi görmeye başlar (Akt. Çifçi, 2010: 71). Goleman (2001) karşımızdakinin duygularını okuyabilmemiz kişinin duygularının açık, anlaşılır olmasına bağlıdır. Empatinin kökeninde özbilinç vardır ve empatinin gelişimi için duygusal açıklık çok önemlidir (Akt. Derman, 2011: 33). Yaş, cinsiyet, benlik algısı ile empati arasında ilişki bulunmaktadır. Yapılan araştırmalar benlik algısı yüksek kişilerin empati kurma düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Atli, 2008). Budak (2009: 249) empatiyi başkalarının duygu ve düşüncelerini temsili olarak yaşama, kendini başkalarının yerine koyma, üzüntüleri mutlulukları paylaşma, hem bilişsel hem de duygusal süreçte karşısındakinin halini hayal etme ve kendi yaşadığı deneyimleri hatırlaması olarak ifade etmektedir. Başkasının benden farklı olduğunu bilmek, benden farklı düşünüp hissedebileceğini bilmek, üzüntü, mutluluk, şaşkınlık ve buna benzer duyguların farkında olmak empati kurmak için gerekliliktir. Karşısındaki kişiyi rahatlatılabilmek için onun neye ihtiyacı olduğunu tahmin edip uygun davranışta bulunmak empati kurmanın göstergesidir.

2.2.1 Empati ile Karıştırılan Kavramlar

Günlük yaşamda birçok kavramı yanlış algılayarak birbirinin yerine kullanırız. Bu kavramlardan biri de empati yerine kullanılan kavramlardır. Empati kavramı yerine kullandığımız sempati, özdeşleşme, içtenlik, benmerkezcilik kavramlarına açıklık getirmek gerekmektedir.

2.2.1.1 Empati ve Sempati

Yunancadan İngilizceye aktarılan sempati teriminin anlamı birisiyle beraber acı çekmektir (Özbek, 2005: 578). Empati ile sempati kavramlarının birbirine karıştırılmasının sebeplerinden biri kelime olarak benzeşim göstermesidir. Empati kuran kişi başkalarını duygularına katılmakla birlikte kişiyi anlama çabasındadır. Kendisini onun yerine koyma duygu ve düşüncelerini anlama uğraşı vardır. Oysa sempatide kendimizi sempati duyduğumuz kişinin yerine koymamız gerekmez. Sempatide karşımızdaki kişiyle birlikte acı çekeriz ya da mutlu oluruz. Empatide anlamak önemli iken sempatide karşımızdakinin haklılığını savunmak söz konusudur. Sempatide ilgi ve çıkarlar doğrultusunda ortak duygular paylaşılırken, empatide başkasını duygularını doğru anlamak ve kendisininmiş gibi hissedebilmek önemlidir. (Akkoyun, 1982: 66-67). Örneğin takımımız gol yediğinde kaleci ile birlikte biz de üzülrüz ama kalecinin yerine kendimizi koymayız, onu anlamaya çalışmayız yani kaleciye sempati duyarız, empati duymayız.

2.2.1.2 Empati ve İçtenlik

Empati ve içtenlik kavramları birbirini tamamlayan kavramlardır. Empatik anlayış kişinin bir başkasının içdünyasını kendi içinde yaşaması iken, içtenlik bütün bunları yaşarken kendi yaşantısını da algılamak için uğraş vermesidir (Akkoyun, 1982: 67).

2.2.1.3 Empati ve Özdeşleşme

Özdeşleşme, tamamen bir başkası olmak demektir. Kişi kendi benliğinden çıkmış başka bir kişiliğe bürünmüştür. Özdeşleşmede bir benliği iki kişi paylaşırken, empatide iki ayrı benlik birlikte hareket etmektedir. Özdeşim, bilinç dışı çalışan ve kişinin kendisini başka birine göre biçimlediği zihni bir mekanizmadır. Özdeşim empati değil, diğer kişi ile güçlü bir duygusal bağ oluşturmak için diğeri gibi olma isteğidir (Akkoyun, 1982: 67).

2.2.1.4 Empati ve Benmerkezcilik

Benmerkezcilik ve empati kavramları temelde birbirine ters kavramlardır. Benmerkezci bir kişinin karşısındaki kişinin rolüne girmesi, onun duygularını anlaması, onun gibi düşünmesi beklenilemez. Empatinin ön şartı benmerkezcilikten kurtulmaktır (Dökmen, 2005).

2.2.1.5 Empati ve Sezgisel Tanı

Bunlar karşıt kavramlardır. Sezgisel tanıda bir kişinin ilgi, ihtiyaç ve yönelimlerini ortaya çıkarma buna göre çözüm üretme vardır. Gözlem ve yorumlama sezgisel tanının ayırt edici yönüdür. Karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerine katılım söz konusu değildir. Sade

ce değerlendirme amaç edinilmiştir. Empatide ise katılım söz konusudur (Akkoyun, 1982: 68).

2.3.2. Empati'nin Basamakları

Dökmen (1988)'in ortaya koyduğu Aşamalı Empati Sınıflaması'nda üç basamak vardır. Bunlar: Onlar Basamağı, Ben Basamağı, Sen Basamağı'dır. Bu basamakların her biri kendi içerisinde "düşünce" ve "duygu" basamakları olmak üzere iki alt basamaktan oluşmaktadır. Dökmen, Aşamalı Empati Sınıflaması'na ait basamakları şöyle açıklamıştır:

Onlar Basamağı: Bu basamakta tepki veren bir kişi, karşısındaki kişinin kendisine anlattığı sorun üzerinde düşünmez; sorun sahibinin duygu ve düşüncelerine dikkat etmez; bu soruna ilişkin olarak kendi düşünce ve duygularından da söz etmez. Sorunu dinleyen kişi, sorun sahibine öyle bir geribildirim verir ki, bu geribildirim, o ortamda bulunmayan üçüncü şahısların (toplumun) görüşlerini dile getirmektedir. Bu basamakta tepki veren kişi, birtakım genellemeler yapar, atasözleri kullanır.

Ben Basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren kişi, benmerkezcidir; kendisine sorununu anlatan kişinin duygu ve düşüncelerine eğilmek yerine, sorun sahibini eleştirir, ona akıl verir; bazen de kişiyi kendi sorunuyla baş başa bırakıp kendinden söz etmeye başlar. Örneğin ben basamağına uygun empatik tepki veren bir kişi, dinlediği sorun karşısında 'üzüldüm, aynı sorun bende de var' der ve böylece sorun sahibini sorunuyla yüz yüze bırakıp kendi sorunlarını anlatmaya başlar. Ben basamağında empatik tepki veren kişi, karşısındaki insanı bir ölçüde rahatlatılabilir. Bu yüzden ben basamağındaki tepkiler onlar basamağındaki tepkilerden daha kaliteli sayılabilir. Ancak ben basamağında empatik tepki veren kişiler, bilişsel ve duygusal

açından karşısındaki kişinin rolünü alamadıkları için, yeterli düzeyde empati kurmuş sayılmazlar.

Sen Basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren bir kişi, kendisine sorununu ileten kişinin rolüne girer, olaylara o kişinin bakış açısıyla bakar. Yani kendisine iletilen sorun karşısında, toplumun ya da kendisinin düşüncelerini dile getirmez, doğrudan doğruya karşısındaki kişinin duyguları ve düşünceleri üzerinde odaklaşarak, o kişinin ne düşündüğünü ve hissettiğini anlamaya çalışır (Dökmen, 2005: 151-153).

Sayılan bu üç temel empati basamağı, en kalitesiz tepkiden en kaliteliye doğru on altı basamağa ayrılarak şöyle sıralanmıştır:

1- Bu basamakta sorununu aktaran kişi toplumun değer yargıları tarafından eleştirilir. Başkasının benim hakkımdaki görüş ve düşünceleri genellemelere başvurması ve atasözlerine başvurması sıkça karşılaşılan bir durumdur.

2- Eleştiri: Anlatan kişinin durumu dinleyen kişinin kendi görüşleri açısından değerlendirilir ve eleştirilir.

3- Akıl Verme: Başkalarına akıl verilerek ne yapması gerektiği söylenilir.

4- Teşhis: Kişinin sorununa ya da kendisine açıklık getirilmek amacıyla teşhis koyulur.

5- Bende de var: Sorunu olan kişiye aynı sorunun veya durumun kendisinde de olduğu belirtilir.

6- Benim Duygularım: Dinlediği kişiye sorununu anladığını kendi duyguları, sözleri ya da davranışları ifade eder.

7- Destekleme: Etkin dinlemenin yapıldığı, sorunun anlaşılacak destekleme davranışının sergilenmesidir.

8- Soruna Eğilme: Sorunla ilgilendiğini belirten konuya ilişkin sorular sorulur.

9- Tekrarlama: Sorunu olan kişinin söylediği sözcükler de kullanılarak konunun özeti yapılarak dinlenildiği mesajı verilir.

10- Derin Duyguları Anlama: Empati kuran kişi, kendisini empati kurduğu kişinin yerine koyarak, onun duygularını, düşüncelerini, sorununu ve ihtiyaçlarını anladığını karşı tarafın anlayacağı bir biçimde ifade eder.

Bu basamaklardan 1. basamak, Onlar Basamağı'na, 2., 3., 4., 5. ve 6. basamaklar Ben Basamağı'na; 7., 8., 9. ve 10. basamaklar ise Sen Basamağı'na ilişkindir. Gerçek anlamda empati yalnızca son dört basamak yani Sen Basamağı'na ilişkin olarak ortaya çıkmaktadır. Baştaki altı basamak, asıl empatik tepkilere giden yolda bir hazırlık safhası olarak kabul edilebilir (Dökmen, 2005: 151-153).

2.2.2 Empati ile ilgili Kuramlar

Empatiyi kavramada Ünal (1972) başlıca üç kuramdan bahsetmiştir.

2.2.2.1 Çıkarsama Kuramı

Bu görüşe göre insanı anlamak, insanın fiziki duruşunun yorumlanması ile olur. İnsanlar iç dünyalarını beden yoluyla dışa yansıtırlar. Düşüncelerimiz, duygularımız, öfkemiz, sevincimiz bedensel ifade ve hareketlerimize yansır. Çıkarsama kuramı aynı zamanda empatiyi bir yansıtma olarak da ele almaktadır (Ünal, 1972: 73).

2.2.2.2 Rol Oynama Kuramı

Başkalarının görüşlerini kavramak, onların davranışlarıyla ilgili beklentiye girmek, insanın kendisini karşısındakinin yerine koyması ve onu taklit etmesiyle olur. Bu görüşe göre bedensel davranışlar gözlenir ve anlam kazanıp yorumlanır. Çocuk çevresini gözlemler, davranışları taklit yoluyla öğrenir. Yeni doğan çocuğun benlik kavramı yoktur. O çevresindeki insanları taklit ederken büyüdükçe kendisini başkalarının yerine koyarak kendisini başkalarının gözünden değerlendirmektedir. Rol davranışları karmaşıklaşınca, genelleştirmeler yaparak, başkalarının kendisini nasıl gördüğüne, kendisine nasıl davrandığına ilişkin kavramlar oluşturmaktadır (Ünal, 1972: 76-77).

2.2.2.3 Heyecan Yayılması Olarak Empati Kuramı

Bir başkasının heyecanını gördüğümüzde, aynı heyecan bizde de uyanabilir. Bu bir tür heyecan transferidir. Heyecan korkudan, sevinçten, şaşkınlıktan ve buna benzer duygulardan olabilir. Ağlayan birini gördüğümüzde biz de ağlamaklı oluruz. İşte başkasını heyecanını algıladığımızda ve kendimizi de karşımızdaki gibi ifade ettiğimizde empati kurmuş oluruz. Aslında heyecanın sebebi önemlidir. Eğer

karşımızdaki kişinin neden üzüldüğünü, neden sevindiğini bilmiyorsa, onlarda gözlediğimiz belirtilerin bizde tesiri de olmayacaktır (Ünal, 1972: 78).

2.2.3 Empatinin Günlük Yaşamdaki Yeri

Diğer insanlar tarafından anlaşılma, değeri verilmek birçok sorunu çözer ve kişinin kendisini iyi hissetmesini sağlar. Empatide karşılıklı yarar vardır. Empati sadece empati kurulan için değil empati kuran için de önemlidir. Empati kuran insanlar çevrelerine olumlu izlenimler bırakırlar. Yardımcı kişilikleri ön plana çıktığı için de çevre tarafında da sevilen insanlar konumundadırlar. Empati ile çok fazla değişken arasında ilişki vardır. Empatinin, toplumsallaşma, sosyal duyarlılık ve topluma uyum, kendini açma ile pozitif ilişkisi vardır. Empati kurma becerisi yüksek kişilerin topluma uyumları sorunsuz ve sosyal duyarlılıkları fazladır. Empati kurabilen insanlar topluma uyum sağladıkları için empati kurma yetenekleri de gelişmiştir. Suç işlemiş kişilerin empati kurma becerilerinin, suç işlememişlerden daha düşük olduğu belirtilmektedir. Akran zorbalığı, kaygı, çocuk istismarı ve depresyon ile empati düzeyi arasında negatif yönde bir ilişki vardır. Müzikle uğraşan gençlerin empatik becerileri ve kendine saygı düzeyleri uğraşmayanlarınkine oranla daha yüksek bulunmuştur (Atilla, 2007: 78-79). Bu da gösteriyor ki çevresine duyarlı, iç dünyasıyla barışık, ilgi alanlarıyla meşgul kişilerin empati kurma düzeyleri yüksektir. Empati kuran kişi karşısındakinin sıkıntısını kendi sıkıntısı gibi algılar ve kendisini rahatlatmak için yardımda bulunur. Empati kuran kişi diğergam bir davranışta bulunarak sıkıntıdaki kişiyi rahatlatır. Bütün bunlar ruh sağlığını koruma, kişiler arası bağları güçlendirme, fedakarlık ve toplumsal değerleri sürdürmeye yarıyor olabilir. Yani insanlar, empati kurabildikleri için topluma uyumlu olabilecekleri gibi, topluma uyum sağladıkları için de empati kurma becerilerini ve ilgilerini geliştirmiş olabilirler. Fakat ilişkinin yönü ne olursa olsun, empati ile çeşitli değişkenler arasında ilişki bulunuyor olması, empatinin günlük yaşamımızdaki yerini vurgulamaktadır (Dökmen, 2005).

2.2.4 Empatinin Akran Zorbalığı İle İlişkisi

Akran zorbalığı okullarda çok sık karşılaşılan önemli bir problemdir. Bu problemin çözümünde zorbalık ile empati arasındaki ilişkinin incelenmesi önemlidir. Zorbalık yapan öğrencinin zorbalık yaptığı kişinin yerine kendini koyması durumunda zorbalık davranışı sonunda karşısındakinin ne yaşayacağını tahmin etmemesi gibi bir durum söz konusu değildir. Kabul gören, değerli olduğu hissettirilen, ihtiyaçları giderilen, duygu ve düşünceleri önemsenen kişi zorbalık yapmaktan kaçınacaktır. Empatinin bu noktada zorbalığı önleyici etkisinin olduğu söylenebilir (Kandemir ve Özbay, 2009: 330). Ayrıca empati eksikliği saldırgan davranışlar sergilemeyi kolaylaştırır. Zorba yapacağı zorbalık davranışı sonucunda karşısındaki kişinin yaşayacağı, olumsuz duyguları, kurban da meydana gelecek olan psikolojik yıkıntıyı ve fiziksel zararı fark ederek empati kurabilirse zorbalık yapmaktan vazgeçebilir. Aksi takdirde karşısındaki kişiyi anlayamayana kimsenin anlatabileceği bir şey yoktur.

Yapılan araştırmalarda Filiz (2009), Rehber (2007), Sardoğan ve Kaygusuz (2006) zorbalık ile empati arasında ters yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır (Çifçi, 2010: 85). Bireyin zorbalık yapmasında en önemli etkilerden biri empati kurma düzeyindeki düşüklüktür.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni ve örnekleme, verilerin toplanması amacıyla kullanılan ölçme araçları ve ölçme araçlarını geliştiren kişilerin yaptığı geçerlik-güvenirlilik çalışmaları, verilerin analizi ve diğer araştırmacıların yaptığı araştırmalara yer verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Okullarda akran zorbalığı davranışı uygulama ve zorbalığa maruz kalma durumlarını; cinsiyet, anne-baba eğitim durumu, sosyo ekonomik durum, empati eğilim düzeyi değişkenleri ile tanımlamaya çalışan bu araştırmanın modeli ilişkisel tarama modelidir. Şu an var olan bir durumu ya da geçmişte olan bir durumu olduğu gibi tanımlamayı amaçlayan model tarama modelidir. İlişkisel tarama modeli iki ya da daha çok değişken arasında birbirini etkileyen bir değişim varsa değişimin derecesini belirlemek için kullanılır (Karasar, 1991). Araştırmanın bağımlı değişkenini zorba ve kurban olmayı tanımlayan Akran Zorbalarını Belirleme ve Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği'nden aldığı puanlar oluşturmaktadır. Bağımsız değişkenlerini de cinsiyet farklılığı, anne-baba eğitim düzeyi, sosyo ekonomik düzey ve Empati Eğilim Ölçeği'nden aldığı puanlar oluşturmaktadır. Konuyla ilgili literatür taranmıştır.

3.2 Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini Mersin ilinde ortaokul 8. sınıfa devam eden öğrenciler oluştururken, araştırma örneklemini, Mersin Yenişehir'deki ve Akdeniz ilçesindeki devlet ortaokullarında 8. sınıfta eğitim görmekte olan öğrencilerden, amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilmiş 200 öğrenci oluşturmaktadır.

Seçilen devlet okulları: Akdeniz ilçesinden; İğdır Ortaokulu, Ahmet Şimşek Ortaokulu, Fevzi Çakmak Ortaokulu ve Yenişehir ilçesinden Aliye Pozcu Ortaokulu olarak belirlenmiştir. Araştırma izin alınabilen okullarda yapılmıştır. Üç okul Akdeniz ilçesinden seçilirken, bir okul Yenişehir ilçesinden seçilmiştir.

Tablo 3-1. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Okullara Göre Cinsiyet Bazında Frekans Dağılımı ve Yüzdeleri.

Okul Adı	Kız		Erkek	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
İğdır Ortaokulu	31	15.5	19	9.5
Ahmet Şimşek Ortaokulu	19	9.5	31	15.5
Fevzi Çakmak Ortaokulu	26	13.0	24	12.0
Aliye Pozcu Ortaokulu	23	11.5	27	13.5
Toplam	99	49.5	101	50.5

Tablo 3-1’de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan öğrencilerin okullara göre dağılım oranları verilmiştir. Araştırmaya dört farklı okuldan 99 (%49.5) kız ve 101 (%50.5) erkek olmak üzere 200 öğrenci dahil olmuştur.

Tablo 3-2. Araştırmanın Örneklemini Oluşturan Öğrencilerin Anne ve Baba Eğitim Durumuna Göre Frekans Dağılımı ve Yüzdeleri.

Eğitim Durumu	Anne		Baba	
	<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
Okur-Yazar Değil	23	11.5	10	5.0
İlkokul Mezunu	99	49.5	72	36.0
Ortaokul Mezunu	33	16.5	57	28.5
Lise Mezunu	37	18.5	45	22.5
Üniversite Mezunu	8	4.0	16	8.0
Toplam	200	100	200	100

Tablo 3-2’de görüldüğü gibi örnekleme oluşturan öğrencilerin annelerinin 23’ü (%11.5), babalarının ise 10’u (%5.0) okur - yazar değildir. Örnekleme oluşturan öğrencilerin annelerinin 99’u (%49.5), babalarının da 72’si (%36.0) ilkokul mezunu olup, bu oran anne babası ilkokul mezunu olan öğrencilerin örnekleme en geniş yüzdeye sahip olduklarını göstermektedir. Annelerin 33’ü (%16.5) ve babaların 57’si (%28.5) ortaokul mezunu olup, örnekleme öğrencilerin annelerinin 37’si (%18.5), babalarının da 45’i (%22.5) lise mezunudur. Öğrencilerin annelerinin 8’i (%4.0), babalarının ise 16’sı (%8.0) üniversite mezunudur. Anne eğitim durumuna bakıldığında en düşük yüzdeye üniversite mezunlarının, en yüksek yüzdeye ilkokul mezunlarının sahip olduğu görülmektedir. Baba eğitim durumuna bakıldığında ise en

düşük yüzdeye okur-yazar değil, en yüksek yüzdeye ilköğretim mezunlarının sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3-3. Araştırmanın Örneklemi Oluşturan Öğrencilerin Sosyoekonomik Düzeye Göre Frekans Dağılımı ve Yüzdeleri.

SED	<i>n</i>	%
Alt	121	60.5
Orta	57	28.5
Üst	22	11.0
Toplam	200	100.0

Tablo 3-3'te görüldüğü gibi alt sosyo ekonomik düzeyde 121 (%60.5), orta sosyoekonomik düzeyde 57 (%28.5) ve üst ekonomik düzeyde 22 (%11.0) öğrenci yer almaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından fazlası alt sosyoekonomik düzeyde ailelerden gelmektedir.

3.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak Akran Zorbalarını ve Kurbanlarını Belirleme Anketi (Uludağlı, Uçanok, Gültekin ve Sayıl 2005), Empati Eğilim Ölçeği (Dökmen, 1988; Gökler, 2007) ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.3.1 Akran Zorbalığı ve Kurbanlarını Belirleme Ölçeği

Mynard ve Joseph (2000) tarafından geliştirilen Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği, Gültekin ve Sayıl (2005) tarafından 11-16 yaş grubundaki 655 öğrenciye uygulanmış ve Türkçeye çevrilmiştir. Daha sonra Gültekin ve Sayıl'ın ölçeğini kullanan Pekel ve Uçanok (2005), kurban olmayı ölçen soruların karşısına "Peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?" sorusunu ekleyerek bu ölçeği akran zorbalarını belirlemede kullanmışlardır. Bu sayede ölçek hem zorbaları hem de kurbanları belirlemede kullanılmaktadır. Katılımcılardan maddelerden kendilerine en uygun olan için 'hiç bir zaman', 'bir kere' ve 'birden fazla' seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmektedir. Yanıtlar 'birden fazla' için (2), 'bir kere' için (1) ve 'hiç bir zaman' için (0) olarak puanlanmaktadır. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı, .86 bulunmuştur (Gültekin ve Sayıl 2005). Gültekin ve Sayıl (2005) 16

maddeden 27 maddeye çıkardıkları ölçeğin faktör analizi değerlendirildikten sonra ölçekten 5 faktör elde etmişlerdir. Ölçekten alınabilecek en yüksek toplam puan 54, en düşük puan ise 0'dır. Alt boyutlar bağlamında elde edilen faktörler:

Korkutma/Sindirme: (1, 2, 3, 4, 5, 6 ve 7. maddeler). Gültekin ve Sayıl alt boyut Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısını, .73 bulmuştur.

Alay: (8, 9, 10, 11 ve 12. maddeler). Gültekin ve Sayıl alt boyut Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısını, .68 bulmuştur.

Açık Saldırı: (13, 14, 15, 16, 17 ve 18. maddeler). Gültekin ve Sayıl alt boyut Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısını, .72 bulmuştur.

İlişkisel Saldırı: (19, 20, 21 ve 22. maddeler). Gültekin ve Sayıl alt boyut Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısını, .72 bulmuştur

Kişisel Eşyalara Saldırı: (23, 24, 25, 26 ve 27. maddeler). Gültekin ve Sayıl alt boyut Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısını, .67 bulmuştur.

Pekel ve Uçanok (2005) tarafından akran zorbalarını belirleyen ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .89 olarak bulunmuştur. Faktörlerin iç tutarlık katsayısı sırasıyla korkutma/sindirme için .71, alay için .67, açık saldırı için .86, ilişkisel saldırı için .80 ve kişisel eşyalara saldırı için .76 olarak belirlenmiştir (Pekel ve Uçanok, 2005: 82).

3.3.2 Empati Eğilim Ölçeği

Dökmen (1988) tarafından geliştirilen ve üniversite öğrencileri üzerinde geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan ölçek, Gökler (2007: 158) tarafından sekizinci sınıf öğrencilerine uyarlanarak geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. 100 tane 8. sınıf öğrencisine uygulanan ölçeğin deneme formundan 10 numaralı madde toplam puanla anlamlı korelasyon göstermediği için çıkarılmıştır. Aracın yapı geçerliğini test etmek üzere yapılan ön uygulamadan elde edilen verilerin faktör analizine uygunluğu değerlendirildiğinde ise, Kaiser-Meyer-Olkin değerinin 0.59

olduğu saptanmış, verilerin, faktör analizine çok uygun olmadığına karar verilip asıl uygulamadan sağlanan veriler için faktör analizi uygulanmıştır.

Empati Eğilim Ölçeği faktör analizi sonuçları incelendiğinde, ön uygulamanın ardından ölçekten çıkartılmış olan 10 numaralı maddeye ek olarak asıl uygulamanın ardından da 2, 7, 8, 11 ve 13 nolu maddelerin 0.30'un altında faktör yük değerine sahip olmasından dolayı çıkartıldıkları görülmektedir. Bu haliyle ölçek tek boyutlu bir yapı göstermekte ve 14 maddeden oluşmaktadır. Maddelere ilişkin faktör yük değerleri 0.35 ile 0.71 arasında değişmekte, madde-toplam korelasyonları ise 0.29 ile 0.59 arasında değişmektedir. 14 maddenin açıkladıkları varyans %30, ölçeğe ilişkin Cronbach-Alpha güvenilirlik katsayısı 0.81, iki eşit yarı güvenilirliği ise 0.77'dir (Gökler, 2007: 161). Ölçeğin 2, 5, 7 ve 9. maddeleri tersine puanlanmaktadır.

3.3.3 Kişisel Bilgi Formu

Kişisel Bilgi Formu öğrencilerle ilgili birtakım değişkenler hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Kişisel Bilgi Formunda öğrencinin devam ettiği okul, cinsiyeti, anne-baba eğitim durumu ve sosyoekonomik düzeyini belirlemek için ailesinin aylık gelir durumu bulunmaktadır.

3.4 Verilerin Toplanması

Veri toplama uygulamaları 2014-2015 öğretim yılı bahar döneminde MEB'e bağlı devlet okullarında gerçekleştirilmiştir. Uygulama için gerekli izin alındıktan sonra uygulama yapılacak okulların idareci ve rehber öğretmenleri ile görüşülmüş, gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra uygulama için uygun zaman ve mekânlar belirlenmiştir. Verilerin toplanmasında; Mersin merkez ilçelerinden Yenişehir'de Aliye Pozcu Ortaokulu ve Akdeniz ilçesindeki devlet ortaokullarından Iğdır Ortaokulu, Ahmet Şimşek Ortaokulu ve Fevzi Çakmak Ortaokulu'nda 8. sınıfa devam eden ve örneklem kapsamına alınan öğrencilere, araştırmada kullanılan ölçekler araştırmacı tarafından ders saatlerinde uygulanmıştır. Öğrencilere ölçekleri nasıl yanıtlamaları gerektiği hakkında bilgi vermenin yanı sıra verecekleri bilgilerle

çalışmaya yapacakları katkının önemi vurgulanmıştır. Veri toplama işlemi her sınıf için bir ders saati (40 dakika) sürmüştür.

3.5 Verilerin Analizi

Araştırmada toplanılan bilgiler kontrol edildikten sonra bilgisayara aktarılmıştır. Verilen formların hepsi sağlıklı bir biçimde doldurulmuştur. Veriler SPSS for Windows 22.0 Programı (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programlar) kullanılarak bilgisayarda analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmada, birinci alt problem için Bağımsız Örneklemli t Testi; ikinci, üçüncü ve dördüncü alt problemler için Kruskal-Wallis Testi kullanılmış, anlamlı farklılıkları belirlemek içinse Man-Whitney U Testi uygulanarak araştırmanın alt problemleri incelenmiştir. Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Yüzde, Aritmetik Ortalama, Standart sapma) kullanılmıştır. İlişkiler incelenirken ise Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyi baz alınarak değerlendirilmiştir. Grup dağılımlarının normal olmadığı durumlarda parametrik olmayan karşılaştırma testleri tercih edilmiştir.

3.6 Zorbalıkla İlgili Yurt İçinde Yapılan Çalışmalar

Akran zorbalığı ile ilgili yurt içinde yapılan araştırmalarda son zamanlarda artış olduğu gözlenmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalar incelenmiş olup akran zorbalığı bulgular değerlendirilmiştir.

Alikaşifoğlu ve Ercan (2007) İstanbul’da 15-20 yaş arası ergenlerle yaptığı araştırmada 10. ve 11. sınıf öğrencilerinin zorba olma olasılığının, 9. Sınıf öğrencilerinin ise kurban olma olasılığının fazla olduğunu bulmuşlardır.

Atik ve Kemer (2008:198) 2. kademe öğrencileriyle yaptıkları araştırmada mağdurlar, düşük fiziksel özyeterlik ve yüksek içe yöneltilmiş öfke puanlarına sahipken, zorbalar yüksek fiziksel özyeterlilik puanlarına sahiptir. Ayrıca yaş açısından bir farklılık bulunmazken, erkeklerin mağdur olma oranlarının kızlara göre daha fazla olduğu bulunmuştur.

Pişkin (2003)'in ortaokul öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada elde edilen bulgular şöyle çıkmıştır: Akran zorbalığına maruz kalan öğrenci oranı %35, zorba/kurban oranı %30 ve zorba öğrenci oranı ise %6 bulunup zorbalığa uğramada cinsiyetler arasında fark görülmezken erkeklerin zorbalık yapma oranı kızların iki katı çıkmıştır.

Totan (2008)'in 9.10. ve 11.sınıfta okuyan lise öğrencileri ile yaptığı çalışma sonuçları ise; %11.26 zorba, %12.77 kurban, %8 zorba/kurban, % 67.90 hiçbirine katılmayan olarak sonuçlanmıştır.

Arslan (2008) kızların kızlara, erkeklerin erkeklere zorbalık uyguladığını, iki cins arasında ise erkeklerin zorbalık oranının yüksek olduğunu açıklamıştır. Öğrencilerin % 17'si zorbalık olaylarına katılmış, bunlardan %5.3'ü zorba, %5.9'u kurban ve %5.8'i hem zorba, hem de kurban statüsünde yer alırken %83'ü karışmayan olarak belirlenmiştir.

Bilgiç (2007) ilköğretim birinci kademedeki görülen zorbalık davranışları, sınıf değişkenleri ve atmosferi algılamalarına göre 488 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada: Öğrencilerin en yaygın olarak maruz kaldıkları ve uyguladıkları zorbalık davranışlarının bedensel zorbalık sınıflamasında 'itme', sözel zorbalık sınıflamasında 'isim takma', duygusal zorbalık sınıflamasında 'gruplara ve oyunlara almama' olduğunu tespit etmiştir.

Atalay (2010) akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş, sosyoekonomik, düzey, anne-baba tutumları, arkadaş ilişkileri ve benlik saygısı ile ilişkisini incelemiştir. Erkeklerin korkutma-sindirme ve açık saldırı alt boyutlarında, kızlarınsa kişisel eşyalara saldırı alt boyutunda zorbalığa maruz kaldıklarını, zorbalık davranışlarını ise erkeklerin kızlara oranla daha fazla yaptıklarını tespit etmiştir.

Pelendecioğlu (2011) 9.10. ve 11. sınıfta okuyan toplam 859 lise öğrencisi ile yaptığı araştırmada katılımcıların zorbalık davranış oranlarını, %10.6 zorba, %8.7 kurban, %9.1 zorba/kurban ve % 71.6 katılmayan olarak belirlemiştir. Kızların zorba ve kurban olma oranı erkeklerden yüksek çıkmıştır. Zorbalık davranışları ve empati eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Bulgurcu (2011) resmi ilköğretim okullarında 6. ve 8. sınıfa devam 297 öğrenci ile yaptığı betimsel çalışmada öğrencilerin %39.7'sinin kurban, %4'ünün zorba ve %16.2'sinin de zorba/kurban olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada kızların daha çok kurban ve katılmayan gruplarda yer aldığı, erkeklerinse zorba, zorba/kurban grubunda yer aldığı ortaya çıkmıştır. Zorbalığa uğrama ile cinsiyet arasında ilişki bulunmuş ama zorbalığa uğrama ile sınıf düzeyi arasında ilişki bulunamamıştır. Öğrenciler arasında sosyal ve sözel zorbalığın yaygın olduğu görülmüştür.

Kapıcı (2004) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri, bunların görülme sıklığı, zorbalığın görülme türünde sosyo-ekonomik düzey, sınıf düzeyi ve cinsiyete bağlı farklılıkların olup olmadığı ve son olarak zorbalığa maruz kalıp kalmamanın benlik saygısı, depresyon, durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinde nasıl bir farklılaşmaya sebep olduğu konulu araştırmasında bulguları şöyledir: Araştırmaya yaş ortalaması 10.8 olan 99 kız ve 107 erkek olmak üzere toplam 206 öğrenci katılmıştır. Analizler, öğrencilerin %40 oranında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını, zorbalığın demografik değişkenlerden çok psikolojik değişkenlerle bağlantılı olduğunu göstermiştir.

Kocatürk (2014) ortaokul öğrencilerinde akran zorbalığı ile siber zorbalık arasındaki ilişkiyi incelemiş ve çalışmasını toplam 1080 öğrenci üzerinde yürütmüştür. Bulduğu sonuçlarda erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla akran zorbalığı eğilimleri yüksek çıkmakta ve akran zorbalığına maruz kalmaktadırlar.

Koç (2006) yaptığı çalışmada zorbalık türü olayların, öğrencilerin cinsiyetlerine göre okulun hangi alanlarında ve ne sıklıkla meydana geldiğini saptamış, öğrencileri zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma düzeyleri ile cinsiyet, gelir düzeyi, özsaygı gibi değişkenler açısından incelemiştir. Çalışmasının sonunda zorbalığın %72 ile okul içinde ve %28 ile okul dışı alanlarda meydana geldiğini belirtmiştir. Cinsiyet değişkenine göre ise erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha sık zorbalık davranışı yaptığı ortaya çıkmıştır.

İrfaner (2009) yaptığı çalışmada 673 öğrenci katılmış, bunlardan yarıya yakını en az bir kez veya iki kez zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir. En çok maruz kalınan zorbalık türü ise duygusal zorbalık olmuştur. Öğrenciler mekan olarak en çok

okul bahçesinde zorbalığa maruz kaldıklarını bildirmişlerdir. Zorbalığa maruz kalan öğrencilerin % 24.5' i bu deneyimlerini arkadaşları ile %12.3'ü sınıf öğretmenleri ile sadece %8.4'ü aileleriyle paylaşmaktadırlar.

Çağrı (2010) zorbalık yapan ve zorbalığa maruz kalan çocukların kişilik özelliklerini karşılaştırmış, 1930 öğrencinin %7'si zorba iken, %7.5'i kurban olarak belirlenmiş ve zorba ve kurban olma ile cinsiyet ve yaş değişkenlerinin ilişkisi olduğunu bulunmuştur.

Keskin (2010) ilköğretim okullarındaki öğrencilerin akran zorbalığının benlik saygısıyla ilişkisini incelediği çalışmasında ilköğretim 6. ve 7. sınıflarda okuyan öğrencileri katılımcı olarak almıştır. Araştırmanın bulgularında zorbalık eğilimi toplam puanı ile benlik saygısı seviyesi arasında anlamlı ilişki saptamıştır. Cinsiyette erkek olma zorbalık toplam puanını pozitif yönde etkilemiş ama okul değişkeni olarak devlet okulunda okuma zorbalık puanını negatif yönde etkilemiştir. Özel okulda okuyan öğrencilerin zorbalık puanları ise yüksek çıkmıştır.

Pekel (2004) ilköğretim 6. ve 7. sınıfa devam eden 718 öğrenci ile yaptığı çalışmasında akran zorbalığı grupları arasında sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı durumlarını incelenmiştir. Araştırmaya göre kurban öğrenciler, ihmal edilmiş çocuklara göre, zorba/kurban çocuklar da tüm gruplara göre daha fazla reddedilmiş statüde yer almaktadır. Zorba/kurban ve kurban çocukların diğer çocuklardan daha fazla yalnızlık hissettikleri ve zorba/kurban çocukların en düşük akademik başarıya sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Dölek (2002) İstanbul ilinde 9 devlet ve özel ilk ve orta öğretim okulunda 659 öğrenciyle yaptığı çalışmada zorba/mağdur sıklığının yüksekliğinden, davranış çeşitleri incelendiğinde ise sosyal-sözel davranışlardan alay etme davranışına en fazla rastlanıldığından bahsetmektedir. Erkek ve kızların hemcinslerine zorba davranışlarda bulunduğu anlaşılmıştır. Araştırmada öğrencilerin büyük bir bölümünün zorbalık mağdurlarına karşı sempati duyduğu belirlenmiştir. Erkeklerin kızlara oranla daha fazla oranda zorbalık davranışlarında bulunduğu tespit edilmiştir. Pek çok tutum ve davranışla devlet veya özel okulda okuma arasında bir fark bulunamamıştır.

Hilooğlu (2009) kurban, zorba, zorba/kurban ve zorbalığa karışmayan zorbalık grubunda olmada cinsiyete göre, kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılık olduğunu belirlemiştir. Kız öğrenciler, erkek öğrencilere nazaran aktif zorbalık gruplarında (zorba, kurban, zorba/kurban) erkeklere göre daha düşük oranda zorbalığa dahil olmuşlar, kız öğrenciler daha çok zorbalığa karışmayan grupta yer almışlardır.

Kavşut (2009) araştırmasının sonucunda, çeşitli zorbalık statülerinde yer alan katılımcıların sayılarını ve oranlarını, 61 zorba (%8.8), 66 kurban (%9.5), 39 zorba/kurban (%5.3) ve 525 katılmayan (%76) olarak bulmuştur. En yaygın olan zorbalık davranışının “Alay” (%1.08) olduğu belirlenmiştir. Sözel içerikli zorbalığın diğer zorbalık türlerinden belirgin bir şekilde daha yaygın olduğu, zorba ve katılmayan oranının kızlarda, kurban oranının erkeklerde daha yüksek olduğu, zorba/kurban oranının ise cinsiyet bakımından benzerlik gösterdiği saptanmıştır.

Kocaşahan (2012) lise ve üniversite öğrencilerinde akran zorbalığı ve sanal zorbalık düzeyinin belirlenmesi çalışmasında, erkeklerin kızlardan daha fazla akran zorbalığı (%17.7 kız, %53.5 erkek) ve sanal zorbalık (%17.5 kız, %44.8 erkek) olaylarına dahil olduğunu saptamıştır. Akran zorbalığı yapma cinsiyete bağlı farklılık gösterirken, akran zorbalığına maruz kalma cinsiyetten bağımsızdır.

Acar (2009) dokuzuncu sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı gruplarının genel dağılımını, cinsiyet ve okul türüne göre dağılımını ve psikolojik belirtilerini incelemiştir. Cinsiyete göre akran zorbalığı grupları değerlendirildiğinde, zorba, kurban ve karışmayan grupların çoğunluğunu kızların, zorba/kurban grubun çoğunluğunu ise erkeklerin oluşturduğunu bulmuştur. Cinsiyete göre, akran zorbalığı grupları anlamlı farklılık gösterirken, okul türüne göre anlamlı farklılık göstermemiştir.

Çalık, Özbay, Özer, Kurt ve Kandemir (2009: 555) okul iklimi, prososyal davranışlar (faydacı ve özgeci yardım), temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerinin öğrencilerin zorbalık statülerinden (zorba ve kurban) birinde bulunma olasılıklarını yordama güçlerini araştırmışlar. Analiz sonuçları, temel ihtiyaçlar dışındaki tüm değişkenlerin zorbalık davranışlarını anlamlı düzeyde yordadıklarını göstermiştir. Diğer bir ifadeyle, okul ikliminin olumlu olması, öğrencinin cinsiyetin erkek olması

ve özgeci yardım davranışları göstermesi, öğrencinin zorba olarak sınıflandırılma olasılığını azaltmaktadır.

Çankaya (2011) İlköğretimde akran zorbalığı adlı çalışmasında örnekleme 201 öğrenci almış ve sonuç olarak, öğrencilerin en çok karşılaştıkları zorba davranışların sözlü ve fiziksel zorbalık davranışları olduğunu tespit etmiştir. Erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla zorbalık davranışlarına maruz kaldıkları saptanmıştır.

Çınkır ve Kepenekçi (2003:236) öğrenciler arası zorbalık adlı araştırmalarında; Zorbalık olaylarının genellikle okul bahçesinde gerçekleştiğini, bu olayları çoğunlukla bireysel çabalar ile önlemeye çalıştıklarını, okul yönetiminin zorba öğrencilere karşı daha çok sözlü uyarıda bulunduğunu, genellikle erkek öğrencilerin, sorunlarını nasıl çözeceklerini bilemedikleri için zorbalığa başvurduklarını ifade etmişlerdir.

Kartal ve Bilgin (2008:486)'in araştırmalarında, tarafların tümü erkek öğrencileri zorbalığı en sık yapan kişiler olarak değerlendirmiştir. Öğretmenler zorbalığın en çok bahçede (%77.8), öğrenci (%33.8) ve veliler (%45.3) ise sınıfta yaşandığını bildirmektedir. Öğrenciler ve veliler en yüksek oranda zorbalığın aileye anlatıldığını rapor ederken, öğretmenler kendilerine anlatıldığını düşünmektedir.

Duy ve Yıldız (2014: 183) “Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, farklı zorbalık statüleri arasında cinsiyet açısından anlamlı fark bulunmuştur. Kız öğrenciler daha fazla zorbalığa maruz kalmaktadırlar ve erkek öğrenciler daha fazla zorbalık yapmaktadırlar. Ayrıca, erkek öğrenciler daha fazla zorba-kurban durumundadırlar.”

Öksüz, Çevik ve Kartal (2012: 1911) ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencileri arasında yaşanan zorbalığa neden olan değişkenleri incelemişler. Öğrencilerin en sık karşılaştıkları zorbalık türünün sözel zorbalık sonrasında fiziksel zorbalık olduğu, hem okul içinde hem de okul dışında daha çok “bir erkek öğrenci” ya da “bir grup erkek öğrenci” ve kendilerinden daha büyük olanlar tarafından zorbalığa maruz kaldıkları, zorbalık olaylarıyla karşılaştıklarında özellikle bir yetişkinden yardım istedikleri veya bu duruma karşılık verdikleri ve “bedensel ve zihinsel jimnastik” ve

“bilimsel farkındalık” kategorisindeki sosyal kulüplerin daha çok zorba kurban öğrenciler tarafından tercih edildiği tespit edilmiştir.

Özkan ve Çifci (2010: 577) Düşük sosyoekonomik düzeydeki ilköğretim okullarında akran zorbalığını araştırmışlar, %33.9’unun sözel, %32.9’unun fiziksel, %29.2’sinin duygusal ve %16.9’unun ise cinsel zorbalığa maruz kaldığını ve cinsiyet değişkenine göre zorbalık türleri arasında anlamlı bir fark bulunduğunu saptamışlardır. Bununla birlikte zorbalık yapan kişilerin daha çok erkekler olduğu, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip okullarda akran zorbalığının yaygın bir davranış olduğu saptanmıştır.

3.7 Zorbalıkla İlgili Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Okullarda akran zorbalığı ile ilgili yurt dışı çalışmaları İskandinav ülkelerinde başlamıştır. Olweus’un, 1978’de 150.000 öğrenciyle yaptığı çalışmada öğrencilerin yaş aralıkları 8-16 olarak belirlenmiş, bu öğrencilerin %6-7 sinin zorba, %9’unun kurban olduğu ifade edilmiştir (Olweus, 1978, 1991; Akt. Pelendecioğlu, 2011: 51).

İngiltere’de 1978’de Lowenstein tarafından 5-16 yaş grubundaki yüz bin öğrenci ile yapılan çalışmada 5-7 yaş grubunun %2’sinin, 7-11 yaş grubunun %1’inin, erkekler 11-16 yaş grubunun %5’inin, kız öğrencilerinse % 1.5’inin zorbaca davranışa uğradığı belirlenmiştir. Lowenstein zorbalığın olması için zorbalık davranışının altı ay sürmesi gerektiğini açıklamıştır (Dölek, 2002).

Zorbalık davranışlarını okul kademelerine göre inceleyen Kaltiala-Heino ve Rimpela (1999; Akt. Bilgiç, 2007: 22) zorbalık yapan öğrencilerin sayısının ilkokul ve ortaokulda aynı kalmasına karşın, zorbalığa uğrayanların oranının ilkokullarda ortaokullara oranla daha fazla olduğunu ifade etmiştir.

Scheithauer, Hayer, Petermann ve Jugert (2006; Akt. Hilooğlu, 2009: 38) “zorbalık türüne bakılmaksızın, erkeklerin daha çok zorbalık sergilediği ve erkeklerin kızlara oranla çok daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları, şiddete maruz kalmada cinsiyet farkı olmamasına rağmen erkeklerin fiziksel yönden çok daha fazla şiddete maruz kaldıkları belirlenmiştir.”.

Kyriakides, Kaloyirou ve Lindsay'in (2005) 335 öğrenci ile Kıbrıs Rum kesiminde zorbalık eylemlerinin okullardaki durumunu 7 ilkokulda araştırmıştır. Araştırmanın sonucunda erkeklerin kızlardan daha fazla zorbalık davranışlarında bulunduğu (fiziksel zorbalık ön planda), aynı zamanda erkeklerin kızlardan da fazla kurban statüsünde yer aldıklarını saptamıştır (Akt. İrfaner, 2009: 39).

Borg (1999) Malta'da 9-14 yaş grubu 6282 öğrenci ile 50 devlet ilk ve orta okulunda zorbalık üzerine bir çalışma yapmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin haftada bir veya birden fazla zorbalık davranışlarının içinde yer aldıkları belirlenmiştir. Bu da öğrencilerin üçte birinin zorba veya mağdur olarak zorbalık statülerinden birinde yer aldığını göstermektedir. Öğrencilerin en sık uyguladığı zorbalık türleri, birbirleri hakkında yalan söylemek, isim takmak, fiziksel şiddet uygulamak (vurmak, teme atmak, tokat atmak), gruptan dışlamak ve konuşurmamak olarak belirlenmiştir (Akt. İrfaner, 2009: 40).

Mynard, Joseph ve Alexander (2000) tarafından yapılan çalışmada, İngiltere'de ortaöğretim kurumlarına devam eden 331 ergende zorba ve kurban problemi değerlendirilmiştir. 136 ergen (%40), okul süreleri boyunca bazı dönemlerde zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Akt. Gökler, 2007: 120).

3.8 Empati ile İlgili Yurt İçinde ve Yurt Dışında Yapılan Çalışmalar

Pişkin (1991) kaygı ve çatışma eğilimi ile empati eğilimi arasındaki ilişkiyi incelemiş ve araştırma sonucunda empati eğilim düzeyi düşük olan bireylerin kaygı düzeyleri ve çatışma eğilimlerinin yüksek olduğunu, bunun aksine kaygı ve çatışma eğilimleri düşük bireylerin ise empati eğilim düzeylerinin yüksek olduğunu saptamıştır.

Gökler (2007) ilköğretim öğrencilerinde akran zorbalığını bazı değişkenler açısından incelediği çalışmasında, öğrencilerin %10.10'unun zorba, %27.30'unun kurban, %20.9'unun zorba-kurban olduğunu belirlemiştir. Zorbalık ve kurbanlık oranlarını cinsiyete göre değerlendirdiğinde zorbalığın bütün türlerinde erkeklerin fazla olduğunu saptamıştır. Zorba, kurban, zorba-kurban ve katılmayan öğrencilerin empati eğilim düzeylerini karşılaştırdığında ise empatik eğilim puanlarının gruplar

arasındaki farkın anlamlı olduğunu belirtmiş, en yüksek empati eğilim düzeyinin katılmayan grupta yer alan öğrencilerde olduğu, özsaygı açısından da bütün gruplar arasındaki farkın anlamlı olduğu bulgularına ulaşmıştır.

Rehber (2007) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empati eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarında fark olup olmadığını incelemiş ve araştırma sonuçlarına göre, saldırganlık düzeyi yüksek olan öğrencilerin empati eğilim düzeyleri düşük bulunurken, empati eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin saldırganlık düzeyleri düşük çıkmıştır. Bununla birlikte empati eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin problem çözme davranışlarının, empati eğilim düzeyi düşük olanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre hem empati eğilim düzeylerinin hem de problem çözme davranış düzeylerinin yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Kandemir ve Özbay (2009) sınıf içinde algılanan empatik atmosfer ile benlik saygısı arasındaki etkileşimin akran zorbalığı ile ilişkisini incelemişlerdir. Altıncı, yedinci ve sekizinci sınıflarda eğitim gören toplam 426 öğrenci ile yaptıkları çalışmada, sınıf içinde algılanan empatik atmosfer ile benlik saygısı arasındaki etkileşimin akran zorbalığı ile ilişkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Filiz (2009) farklı ortaöğretim kurumu öğrencilerinin, saldırganlık ve empati eğilim düzeyleri arasındaki ilişkisini incelediği çalışmasında; cinsiyete, lise türüne, baba eğitim durumuna, aile gelir durumuna, bir odaya sahip olma durumuna, disiplin cezası alma durumuna, sporcu lisansına sahip olma durumuna, ailenin tutumuna, ailede şiddet olması durumuna, ailede şiddet görme durumuna, çevreden şiddet görme, görülen şiddetin etkisinde kalma ve okulda şiddet görme durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşma olduğunu bulurken, empati eğilimi ve saldırganlık puanları arasında negatif bir ilişki olduğunu saptamıştır.

Maeda (2005) zorbalık olaylarına katılan öğrencilerin empati, duygusal düzenleme ve algılama düzeyleri ile sahip oldukları roller arasındaki ilişkileri incelediği araştırmasında empati ile zorba davranış arasındaki ilişki, zorba ve zorbanın takipçilerinin, kurbanı koruyanlara göre empati düzeyleri daha düşük çıkmıştır (Akt. Pelendecioğlu, 2011: 54).

Shechtman (2002) yaptığı çalışmasında saldırgan özellikler gösteren erkek çocuklarının daha düşük duyuşsal empatiye sahip olduklarını, saldırgan özelliklere sahip olmayan erkek çocukların, duyuşsal empati düzeyinin saldırgan özellikler gösteren erkek çocuklara oranla iki katı olduğunu saptamıştır (Akt. Pelendecioğlu, 2011: 54).

Empati ve zorbalık arasındaki ilk araştırmalardan biri Endresen ve Olweus (2001) tarafından yapılmış ve araştırma sonucunda empati ile zorbalığa yönelik pozitif tutumlar ve zorbalık davranışı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gini ve Albiero, Benelli, Altoe, (2007) tarafından yapılan çalışmada da 7. ve 8. sınıfa devam eden erkek öğrenciler için zorbalık davranışı empati düzeyinin düşük olması ile ilişkili bulunmuştur (Akt. Kaya ve Siyez, 2011: 37).

4. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde, araştırma probleminin çözümü için, katılımcılardan elde edilen verilerin analizi sonucundaki bulgular yer almaktadır.

4.1 Cinsiyet Değişkenine Göre Zorba veya Kurban Olma Bulguları

Hipotez testi 1

H₁: Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin zorba veya kurban olmaları cinsiyete göre farklılık gösterir.

Tablo 4-1. Cinsiyet Değişkenine Göre Zorba Olma Durumu.

Cinsiyet	<i>n</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kız	99	0.93	2.04	-2.132	.034
Erkek	101	1.65	2.65		

Bağımsız gruplar için t testi sonuçları, zorba olma durumu açısından kızlarla erkekler arasında anlamlı bir farklılaşma olduğunu göstermiştir ($t(198) = -2.132$, $p < .05$). Aritmetik ortalamalar incelendiğinde, erkeklerin ($\bar{X} = 1.65$, $SS = 2.65$) ortalama puanlarının, kızlara ($\bar{X} = 0.93$, $SS = 2.04$) göre daha yüksek olduğu, dolayısıyla kızlardan daha sık zorbalık yaptıkları görülmektedir. Bu durumda null hipotezi reddederiz.

Tablo 4-2. Cinsiyet Değişkenine Göre Kurban Olma Durumu.

Cinsiyet	<i>n</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Kız	99	8.80	9.74	-.657	.512
Erkek	101	9.74	10.34		

Zorbalık mağduru olma açısından kızlarla erkekler arasındaki farklılaşmanın anlamlı olup olmadığı bağımsız gruplar için t testi ile incelenmiştir. t testi sonucunda kızlarla ($\bar{X} = 8.80$, $SS = 9.74$) erkeklerin ($\bar{X} = 9.74$, $SS = 10.34$) puanları arasında

anlamli bir farklılaşma görülmemiştir. Araştırma kızlarla erkeklerin benzer düzeyde zorbalık mağduru olduklarını göstermiştir ($t(198) = -.657, p > .05$). Bu durumda null hipotezi reddetmeyiz.

4.2 Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Zorba veya Kurban Olma Bulguları

Hipotez testi 2

H₁: Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin zorba veya kurban olmaları annenin eğitim durumuna göre farklılık gösterir.

Tablo 4-3. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Zorba Olma Kruskal-Wallis Testi Bulguları

Anne Eğitim Durumu	<i>n</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Kruskal-Wallis F</i>
Okuma Yazma Bilmeyen	23	1.21	2.17	0.38
İlkokul	99	1.30	2.51	
Ortaokul	33	1.21	2.42	
Lise	37	1.46	2.34	
Üniversite	8	1.12	2.10	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Annenin eğitim düzeyi değişkeni dikkate alınarak zorba olma durumları Kruskal-Wallis Testi ile incelendiğinde, anne eğitiminin zorba olma durumu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı saptanmıştır ($F(4,195) = 0.38, p > .05$).

Tablo 4-4. Anne Eğitim Durumu Değişkenine Göre Mağdur Olma Kruskal-Wallis Testi Bulguları.

Anne Eğitim Durumu	<i>n</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Kruskal-Wallis F</i>
Okuma Yazma Bilmeyen	23	10.00	9.99	1.86
İlkokul	99	8.65	9.10	
Ortaokul	33	11.70	11.78	
Lise	37	7.95	9.56	
Üniversite	8	11.25	15.46	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Öğrencilerin anne eğitim düzeyine göre, mağdur olma durumlarının anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal-Wallis Testi sonucunda, istatistiksel açıdan anne eğitiminin mağdur olma durumu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür ($F(4,195) = 1.86, p > .05$).

4.3 Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Zorba veya Kurban Olma Bulguları

Hipotez testi 3

H_1 : Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin zorba veya kurban olmaları babanın eğitim durumuna göre farklılık gösterir.

Tablo 4-5. Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Zorba Olma Kruskal-Wallis Testi Bulguları.

Baba Eğitim Durumu	<i>n</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Kruskal-Wallis F</i>
Okuma Yazma Bilmeyen	10	1.30	2.21	2.76
İlkokul	72	1.31	2.54	
Ortaokul	57	0.95	2.12	
Lise	45	1.67	2.53	
Üniversite	16	1.43	2.42	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Araştırmada babanın eğitim düzeyine göre zorba olma durumları Kruskal-Wallis Testi ile incelenmiş ve baba eğitiminin zorba olma durumu üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F(4,195)= 2.76, p>.05$).

Tablo 4-6. Baba Eğitim Durumu Değişkenine Göre Mağdur Olma Kruskal-Wallis Testi Bulguları.

Baba Eğitim Durumu	<i>n</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Kruskal-Wallis F</i>
Okuma Yazma Bilmeyen	10	12.50	10.10	3.51
İlkokul	72	9.72	9.14	
Ortaokul	57	8.73	10.30	
Lise	45	8.76	10.26	
Üniversite	16	8.69	12.84	

* $p<.05$, ** $p<.01$, *** $p<.001$

Tablo 4-6’da görüldüğü gibi öğrencilerin baba eğitim durumu değişkenine göre kurban olma durumu Kruskal-Wallis Testi ile incelendiğinde, baba eğitiminin kurban olma durumu üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür ($F(4,195)= 3.51, p>.05$).

4.4 Sosyoekonomik Düzey Değişkenine Göre Zorba veya Kurban Olma Bulguları

Hipotez testi 4

H_1 : Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin zorba veya kurban olmaları sosyoekonomik düzeye göre farklılık gösterir.

Tablo 4-7. Sosyo Ekonomik Düzeye Göre Zorba Puan Dağılımları

SED	<i>n</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Kruskal-Wallis F</i>
Alt	121	1.05	2.24	3.86
Orta	57	1.77	2.73	
Üst	22	1.45	2.24	

* $p<.05$, ** $p<.01$, *** $p<.001$

Öğrencilerin sosyoekonomik düzeyleri açısından zorba olma puanlarındaki farklılaşmayı incelemek için yürütülen Kruskal-Wallis Testi sonuçlarına göre zorba olma düzeyi üzerinde sosyoekonomik düzeyin anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür ($F(2,197) = 3.86, p > .05$).

Tablo 4-8. Sosyo Ekonomik Düzeye Göre Kurban Puan Dağılımları

SED	<i>n</i>	\bar{X}	<i>SS</i>	<i>Kruskal-Walis</i> <i>F</i>
Alt	121	10.88	9.52	19.03***
Orta	57	6.51	9.97	
Üst	22	7.64	11.55	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Öğrencilerin sosyoekonomik düzeyleri açısından kurban olma puanlarındaki farklılaşmayı incelemek için yürütülen Kruskal-Wallis testi sonuçları, kurban olma durumu üzerinde sosyoekonomik düzeyin anlamlı bir etkisi olduğunu göstermiştir ($F(2,197) = 19.03, p < .001$). Farklılaşmanın kaynağını incelemek için Mann-Whitney U testi ile ikili karşılaştırmalar yürütülmüştür. Sonuçlar, orta ($\bar{X} = 6.51, SS = 6.51$) ve üst ($\bar{X} = 6.51, SS = 6.51$) sosyoekonomik düzey arasındaki farkın anlamlı olmadığını göstermiştir ($t(77) = 689, p > .05$). Ancak, alt ($\bar{X} = 10.88, SS = 9.52$) grup ile orta ve üst grup arasındaki farklılaşmaların anlamlı olduğu bulunmuştur (sırasıyla, $t(176) = 2134.5, p < .001$; $t(141) = 1174.5, p < .001$). Sonuçlar, alt sosyoekonomik gruptaki öğrencilerin orta ve üst sosyoekonomik gruptaki öğrencilere göre daha fazla kurban olduklarına işaret etmektedir.

4.5 Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Ölçeği Puanı ile Empati Eğilim Düzeyi Ölçeği Puanı Pearson Korelasyon Analizi Bulguları

Tablo 4-9. Zorba Veya Kurban Olma Ölçeği ile Empati Eğilim Ölçeği Puanları Arası Pearson Korelasyon Analizi.

Cinsiyet		Kurban	Zorba	Empati
Kız	Kurban	1		
	Zorba	.135	1	
	Empati	-.321**	-.605***	1
Erkek	Kurban	1		
	Zorba	.063	1	
	Empati	-.193	-.638***	1

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Zorba veya kurban olma puanları ile empati eğilim düzeyi puanları arasındaki ilişki Pearson Korelasyon Analizi ile incelendiğinde, kız öğrencilerin zorba ($r(99) = -.605$, $p < .001$) veya kurban ($r(99) = -.321$, $p < .01$) olma durumları ile empati eğilimi düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kızlarda empati eğilim düzeyi puanının düşmesiyle birlikte zorba veya kurban olma puanları yükselmektedir. Erkeklerde ($r(101) = -.638$, $p < .001$) ise sadece empati eğilim düzeyi puanı ile zorba olma puanı arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kız öğrenci örnekleminde olduğu gibi empati eğilim düzeyi puanlarındaki artışla birlikte zorba olma puanlarında azalma görülmüştür. Ancak, kızlardan farklı olarak erkeklerde, empati eğilim düzeyi puanı ile kurban olma puanı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

5. BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

Ortaokul 8. sınıfa devam eden öğrencilerin zorbalık yapmaları ile zorbalığa maruz kalmalarının, cinsiyete, anne-baba eğitimine ve sosyoekonomik düzeye göre anlamlı farklılık gösterip göstermediği bu araştırmanın temel amaçlarından biridir. Araştırmanın bir diğer amacı ise, zorbalık yapma ile zorbalığa maruz kalmanın empati eğilim düzeyiyle ilişkisini saptamaktır. Bu amaçlar eşliğinde elde edilen bulgular taranan literatür sonuçları ile karşılaştırılmış, yorumlanmış ve tartışılmıştır.

5.1 Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Zorba veya Kurban Olma Durumlarının Yorumlanıp Tartışılması

Çalışmamızda öğrencilerin cinsiyetlerine göre zorba ve kurban olma durumları istatistiksel olarak incelendiğinde, bağımsız gruplar için t testi sonucunda erkeklerle kızlar arasında kurban olma durumu açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Buna benzer biçimde diğer araştırmacıların elde ettikleri bulguların sonucunda da zorbalığa maruz kalma açısından kız ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı yönünde bulgular mevcuttur (Pekel, 2004; Andreou, 2001; Dölek, 2002; Gültekin, 2003; Mynard ve Joseph, 1997; Smith ve Shu, 2000, Pişkin, 2002; Akt. Pelendecioğlu, 2011: 27). Araştırmamızın sonucu bu araştırmacıların bulguları ile örtüşmektedir.

Diğer yandan erkeklerin zorbalık davranışına kızlardan daha fazla maruz kaldığı sonucuna ulaşan araştırmacılar da vardır (Boulton ve Underwood, 1992; Olweus, 1994; Bilgiç, 2007; Dölek, 2002; Eşici, 2007; Hilmioğlu, 2009; Pekel, 2004; Pişkin ve Ayas 2005a, Takış, 2007; Yurtal ve Cenkseven, 2007). Muhtemelen bunun sebebi erkekler arasındaki ilişkinin güce dayalı olması ve hedef olarak erkeklerin erkekleri seçmesinden kaynaklanabilir. Diğer yandan bu araştırmacıların ölçekleri

uyguladıkları bölge, kültür, yaş ve buna benzer değişkenler bizim uyguladığımız ölçek ve kriterlerden farklı olabilir.

Bazı araştırmalarda erkeklerin de, kızların da zorbalığa uğradığı ama uğradıkları zorbalık biçimlerinin farklı olduğu belirtilmiştir (Pateraki, 2001; Karaman-Kepenekçi ve Çınkır, 2002). Bu bulgular ile bizim bulgularımız arasındaki farklılık bu araştırmacıların zorbalığa uğrama alt boyutlarını da ele almalarından kaynaklanabilir. Bizim bulgularımızda ise kız ve erkekler arasında kurban olma durumunda farklılaşma olup olmadığına bakılmış, zorbalık türleri açısından incelenmemiştir.

Araştırmamızda zorba olma durumu açısından kız öğrencilerle erkek öğrenciler arasında anlamlı farklılıklar saptanmıştır. Yapılan t testi sonucunda erkek öğrencilerin zorbalık davranışı gösterme sıklıklarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Kız öğrencilerin ise zorbalık davranışı gösterme sıklıklarının erkeklerden daha düşük olduğu saptanmıştır. Araştırmamızın sonucunda elde ettiğimiz bulgudan yola çıkarak zorbalık davranışının gösterilmesinde cinsiyetin önemli bir değişken olduğu, ortaya konmuştur. Yurt içinde yapılan araştırmalarda erkek öğrencilerin kız öğrencilere nazaran daha sık zorbalık yaptıkları belirtilmiştir (Arslan, 2008; Bilgin, 2007; Çınkır ve Karaman-Kepenekçi, 2003; Genç, 2007; Gökler, 2007; Kapçı, 2004; Tekin, 2006; Duy ve Yıldız, 2014). Araştırmamız bu araştırmacıların bulguları ile paralellik göstermektedir. Çocuklar, cinsiyetleri gereği belli davranışların yapılması ya da yapılmaması gerektiğini öğrenmektedirler. Toplumumuzda kız çocukların fiziksel içerikli davranışları göstermeleri hoş karşılanmazken bu konuda erkek çocuklarına daha ayrıcalıklı davranıldığı görülmektedir Erkek öğrencilerin zorbalık davranışını kız öğrencilerden daha sık göstermesi fiziksel olarak daha güçlü olmalarından kaynaklanabilir. Ailelerin kız ve erkek çocuk yetiştirme tarzlarının, gelenek-göreneklerin ve bölgesel farklılıkların da erkeklerin daha sık zorbalık göstermelerinde etkisi olabilir.

5.2 Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Göre Zorba veya Kurban Olma Durumlarının Yorumlanıp Tartışılması

Araştırmamızda anne eğitim durumuna göre, öğrencilerin zorba veya kurban olmaları açısından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Daha önce buna benzer olarak yapılmış çalışmalarda da anne eğitim durumunun tek başına belirleyici olmadığı sonuçları çıkmıştır. Öğrencilerin zorbalık davranışları statülerinden birini göstermeleri ile anne eğitim durumunun farklılık yaratıp yaratmadığını inceleyen araştırmacılar anne eğitim durumu ile zorba veya kurban olma arasında anlamlı bir farklılık olmadığını belirtmişlerdir (Kılıç, 2010; Atalay, 2010; Satan, 2006; Arıman, 2007). Bu araştırmamızda bulduğumuz sonuçlar, anne eğitim düzeyi ile zorba veya kurban olma durumu arasında anlamlı farklılık bulamayan araştırmalarla paralellik göstermektedir. Farklı olarak Gürsoy (2010) yaptığı çalışmada annesi eğitim almamış öğrencilerin daha sık kurban olduklarını saptamıştır. Bu farklılık çalışmanın yapıldığı bölgeden kaynaklanabilir.

5.3 Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Göre Zorba veya Kurban Olma Durumlarının Yorumlanıp Tartışılması

Araştırmamızın alt problemlerinden olan babanın eğitim düzeyi ile zorba veya kurban olma durumları arasında anlamlı farklılık olup olmadığına ilişkin sonuçlar incelendiğinde, anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Bizim araştırmamız, baba eğitim seviyesi ile zorbalık gösterme ve zorbalığa maruz kalma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Bu durum diğer araştırmacılarla benzerlik göstermektedir (Kılıç, 2010; Atalay, 2010; Satan, 2006; Arıman, 2007). Araştırmamızdan farklı olarak Albayrak (2012) baba eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin daha fazla zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bu farklılığın sebebi eğitim düzeyi düşük babaların çocuklarıyla daha az iletişimde bulunmalarından kaynaklanabilir. Diğer bir etken ise ataerkil aile yapısına sahip ailelerde babanın söz sahibi olması, çocuğun bu ailelerde kendisini yeterince ifade edememesi olabilir.

5.4 Sosyoekonomik Duruma Göre Zorba veya Kurban Olma Durumlarının Yorumlanıp Tartışılması

Araştırmanın alt problemi olan zorba veya kurban olma durumuna göre sosyoekonomik düzey değişkeni istatistiksel olarak incelendiğinde, sosyoekonomik düzey puanı ile kurban olma puanı arasında anlamlı bir farklılığın olduğu bulunmuştur. Araştırmamızda düşük sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilerin akran zorbalığına maruz kalma puanları yüksek çıkarken bunu sırasıyla üst sosyoekonomik düzeyden ve orta sosyoekonomik düzeyden gelen öğrenciler takip etmektedir. Sosyoekonomik düzey puanları ile zorba olma puanları arasında ise anlamlı farklılık bulunamamıştır. Araştırmaya katılan alt sosyoekonomik düzeyde bulunan öğrenci sayısının oldukça fazla olduğu göze çarpmaktadır. Buna, seçilen okulların bulunduğu Akdeniz ilçesinde yaşayan ailelerin gelir düzeyinin düşük olması, göç alan bir ilçe olması ve araştırmaya katılan üç okulun bu ilçeden seçilmiş olması sebep olabilir. Bazı araştırmacılar düşük sosyoekonomik düzeyde bulunmanın zorbalık davranışlarına maruz kalma riskini arttıracığını saptamışlardır (Pereira, Mendonca, Beto, Valente ve Smith, 2004; Akt. Ertan, 2010: 30; Glew, Fan, Katan, Rivara ve Kernic, 2005; Akt. Atalay, 2010: 28). Yurt içinde yapılan araştırmalarda da gelir düzeyi düşük olan ailelerden gelen öğrencilerde zorbalığa maruz kalma oranları yüksek çıkmıştır (Albayrak, 2012; Pamuk, 2013; Gürsoy, 2010; Ünalı, 2010). Bulgularımız bu araştırmacıların bulgularıyla örtüşmektedir. Kurbanların genelde alt sosyoekonomik düzeyde bulunan ailelerden gelmesi bu ailelerin daha çok fiziksel cezaya başvurmalarından ve çocukla sözel olarak daha az iletişimde bulunmalarından kaynaklanıyor olabilir. Anne babaların denetim mekanizması olarak baskıyı, koşullu sevgiyi ön planda tuttuğu öğrencilerin, çekingen, korkak ve kendine güvensiz olduğu düşünülmektedir.

Bulgularımızın tersine yüksek sosyoekonomik düzeyden gelen öğrencilerin daha fazla zorbalığa maruz kaldığını belirten çalışmalar da mevcuttur (Kabil, 2010). Öte yandan sosyoekonomik düzey ile zorba ve kurban olma arasında anlamlı farklılık olmadığını belirten araştırmacılar da vardır (Atalay, 2010; Satan, 2006; Tokgöz, 2010; Arıman, 2007). Bazı araştırmacılar ise düşük SED den gelen öğrencilerin zorba (Kılıç, 2010; Sarıtaş, 2006), bazıları da yüksek SED den gelen öğrencilerin zorba (Ekşisu, 2009) olduğunu saptamışlardır. Araştırma bulgularının bu

araştırmadan farklı olması uygulanan yöntemlerden, aynı sosyoekonomik düzeyden bireylerin temsil ettikleri kültüre ait çocuk yetiştirme biçimlerinden kaynaklanabilir. üst sosyoekonomik düzeyde ailelerden gelen öğrencilerin kurban olmaları ise ailenin çocuk yetiştirirken onu dinlemekten çok maddi olarak ödüllendirmesi ve çocuğa fazla zaman ayıramaması gibi nedenlerle açıklanabilir.

Sosyoekonomik düzeyin sadece maddi gelirle ölçülmesi bu sonuçlara sebebiyet verebilir. Oysa aynı sosyoekonomik düzeyde olan topluluklar, bireyler ortak bir kültür oluşturmaktadır. Bu kültürün değişkenlerinin göz önüne alınarak yapıldığı bir araştırma daha sağlıklı sonuçlar doğurabilir.

5.5 Zorbalık Yapma ve Zorbalığa Maruz Kalma Ölçeği Puanı ile Empati Eğilim Ölçeği Puanı Bulgularının Yorumlanıp Tartışılması

Araştırmamızın alt problemlerinden biri olan empati eğilim düzeyi puanı ile zorba veya kurban olma puanları arasındaki ilişki incelendiğinde, kız öğrencilerde empati eğilim düzeyi puanları ile zorba ve kurban olma puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Erkeklerde empati eğilim düzeyi puanları ile zorba olma puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki varken kurban olma puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kız ve erkek öğrencilerin empati kurma eğilimi arttıkça zorba olma riski azalmaktadır. Kız öğrencilerin empatik eğilim düzeyleri arttıkça zorbalık mağduru olması riski azalmakta iken erkek öğrencilerde empatik eğilim düzeyinin kurban olma ile bir ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Araştırmamızla paralellik gösteren Rehber (2007)'in çalışmasında da empati eğilim düzeyi düşük olan öğrencilerin saldırganlık davranışları empati eğilim düzeyi yüksek olanlara göre daha yüksek bulunmuştur.

Zorba, kurban, zorba/kurban ve karışmayan öğrencilerin cinsiyetlerine göre empati eğilim puanlarını karşılaştıran Gökler (2007: 254) empatide cinsiyet ve grubun etkisinin olmadığını, buna karşılık empati eğilim düzeyi en yüksek olanların zorbalık davranışlarına katılmayan öğrenciler olduğunu belirtmiştir. Diğer zorbalık statüleri arasında farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur. Çifçi (2010) dokuzuncu sınıf öğrencileri ile yaptığı çalışmada sanal zorbalıkla empati eğilimleri arasında anlamlı bir ilişki saptayamamıştır. Bütün bu farklılıklar araştırmaya katılan gruba ait

değişkenlere ve uygulanan ölçeklerin alt boyutlarının farklılığına bağlı olabilir. Empati değişkeni ele alınırken sadece toplam puan ele alınmaktadır. Oysa empatinin bilişsel ve duyuşsal kısımları da vardır. Bilişsel kısımda karşısındakinin duygularını bilme varken duyuşsal kısımda bu duyguları paylaşma ve duyarlı olma vardır. Zorbalık statüleri arasındaki farklılığın sebebi duyuşsal empati ve bilişsel empati arasındaki farklılıklardan kaynaklanabilir.

6. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde önceki bölümlerde yer alan tartışma yorumlar ve bulgulardan elde ettiğimiz araştırma sonuçları verilmiştir. Bu sonuçların ışığında bu konularla ilgili araştırma yapacak hem yeni araştırmacılara hem de yeni araştırma konularına ait öneriler yer almaktadır.

6.1.1 Sonuç

Çalışmamız sonucunda elde edilen bulgulardan yola çıktığımızda akran zorbalığı mağduru olma cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermezken, zorba olma cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık göstermektedir. Erkek öğrenciler kız öğrencilere nazaran daha sık zorbalık davranışı sergilemektedirler. Hem ülkemizde hem de yurt dışında yapılan çalışmalarda da bu oran kızların lehinedir. Anne-baba eğitim düzeyi ile zorba ve kurban olma durumu arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Öğrencilerin içinden geldikleri sosyoekonomik düzey ile zorba olmaları arasında anlamlı bir farklılık saptanmazken, sosyoekonomik düzey ile kurban olmaları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu saptanmıştır. Alt sosyoekonomik düzeyde ailelerden gelen öğrencilerin akran zorbalığı davranışlarına maruz kalmalarının diğer sosyoekonomik düzeyde ailelerden gelen öğrencilere oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Akran Zorbalarını Belirleme ve Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği'nden elde edilen puanlar ile Empati Eğilim Ölçeği'nden elde edilen puanlar karşılaştırıldığında, empati eğilim düzeyi yüksek olan öğrencilerin zorba veya kurban olma risklerinin azaldığı, empati eğilim düzeyi düşük olan öğrencilerin ise zorba veya kurban olma risklerinin arttığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak zorbalığı kim, hangi sebeple, kime, nerede ve nasıl yaparsa yapsın toplum tarafından ve birey tarafından hoş karşılanmayacağı kesindir. Yıkıcı etkisi hem zorbalığı yapana hem de zorbalığa maruz kalana hatta çevredekilere varıncaya kadar tesir etmektedir.

6.1.2 Öneriler

6.1.2.1 Uygulamalara Yönelik Öneriler

1- Bu alanda farkındalığın artırılması için devlet okulları ve özel okullarda görev yapan personellere ve öğrencilere zorba ve kurban olma ile ilgili seminerler verilebilir. Bu araştırmada erkeklerin kızlara oranla daha sık zorbalık yaptıkları bulunduğu için, ailelere erkek çocuğu yetiştirirken dikkat edilmesi gereken hususlar konusunda bilgilendirme yapılabilir.

2- Anne-babanın eğitim düzeyi her ne olursa olsun zorbalık davranışları, zorbalık statüleri, nedenleri, yaygınlığı ve sonuçları hakkında bilgilendirme yapılabilir.

3- Okullarda öğrencilere zorbalık davranışı ve sonuçları hakkında bilgilendirici konferanslar verilebilir, empati eğilim düzeylerini arttırıcı çalışmalar yapılabilir. Öğrencilerin empati kurma eğilimlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara yer verilirken ailelerin de bu çalışmalara katılmasına olanak sağlanabilir.

4- Bu araştırmada düşük sosyoekonomik düzeyde ailelerden gelen öğrencilerin daha çok kurban oldukları sonucu çıkmış olduğundan, bu öğrencilere yönelik ihtiyaç analizleri yapılabilir. Kurban öğrencilere yönelik web sayfası oluşturularak kendilerini ifade etmeleri sağlanabilir. Bu öğrencilerin aileleri ile işbirliğine gidilip, daha çok rehberlik yardımı almaları sağlanabilir. Sosyoekonomik düzey farklılıkları okulda hissettirilmeden öğrencilere eşit düzeyde davranışlar sergilenebilir.

5- Öğrencilerin zorbalık davranışlarını yapanlara karşı tolerans gösterilmeyeceğini bilmeleri gerekir. Ayrıca zorbalık yapan öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre alanlara yönlendirilmeleri, enerjilerini bu alanlara aktarmaları sağlanabilir.

6.1.2.2 Gelecekteki Araştırmalara İlişkin Öneriler

1- Bu araştırmaya zorba/kurban ve karışmayan öğrenciler dahil edilmemiştir. Yeni yapılacak araştırmaya bu gruptaki öğrenciler de katılarak araştırmanın örneklem alanı genişletilebilir. Araştırmamızda erkeklerin kızlardan daha sık zorbalık

yaptıkları bulunmuştur. Bu nedenle okullarda erkeklerin zorbalık yapmalarının başka değişkenler açısından incelenmesinde fayda vardır.

2- Araştırmaya özel okullar da dahil edilebilir.

3- Zorba veya kurban olma bağlamında cinsiyet ele alınırken, zorbalık türleri de araştırmaya dahil edilebilir.

4- Yeni yapılacak araştırmalarda anne-babanın eğitim düzeyi değişkeni yerine çocuk yetiştirme tutumu değişkeni ele alınıp incelenebilir.

5- Sosyo ekonomik düzey belirlenirken ölçeğin hassasiyeti genişletilebilir. Bireyin içinde bulunduğu sosyoekonomik düzeyi onun yaşadığı kültürü, alışkanlıklarını, çocuk sayısını ve birçok değişkeni içine almaktadır. Yeni çalışmalarda bu değişkenlerinde göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır. Öğrencilerin gelir durumları aylık olarak değişim gösterebilir ve öğrenci gelirleriyle ilgili sağlıklı bir bilgiye sahip olmayabilir. Çalışmanın sağlıklı olabilmesi için velilerin çalışmaya katılmaları gerekmektedir.

6- Araştırmaya empati eğilim ölçeği yanında özsaygı, okula karşı tutum, anne-baba tutumu, arkadaş ilişkileri ölçekleri de dahil edilerek zorbalık statüleri ile ilişkisi araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, T. (2009). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Psikolojik Belirtiler*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Albayrak, S. (2012). *Okulda Uygulanan Zorbalığı Önleme Programının Zorbalığı Azaltmasında Etkisi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Alikaşifoğlu, M. Ve Ercan, O. (2007). Çocukluk Çağında Kabadayılık/Zorbalık Davranışları. Hekimler Açısından Anlamı. *Türk Pediatri Araştırma Dergisi*, 42, 19-25.
- Alisinanoğlu, F. ve Köksal, A. (2000). Gençlerin Ben Durumları ve Empatik Becerilerinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 11-16.
- Akkoyun, F. (1982). Empatik Anlayış Üzerine. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15, 2, 63-69.
- Arıman, F.(2007). *İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ile Okul İklimi Alguları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arslan, S. (2008). *Lise Öğrencilerinde Öz-Kavram ve Aile İlişkinin Akran Zorbalığına Etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Atalay, A. (2010). *Akran Zorbalığı Gösterme ve Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın Cinsiyet, Yaş, Sosyoekonomik Düzey, Anne-Baba Tutumları, Arkadaş*

İlişkileri ve Benlik Saygısı ile İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Diyarbakır.

Atik, G. (2006). *The Role of Locus of Control, Self-Esteem, Parenting Style, Loneliness, and Academic Achievement in Predicting Bullying Among Middle School Students*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara

Atik, G. ve Kemer, G. (2008). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencileri Arasındaki Zorbalığı Yordamada Problem Çözme Becerisi, Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzları ve Fiziksel Özyeterliğin Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 198-206.

Atli, A.(2008).*Çocuk Yuvaları ve Yetiştirme Yurtlarında Çalışan Personelin Empatik Eğilim Düzeylerinin İncelenmesi*. Bilim Uzmanlığı Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Atilla, G. (2007). *Erillik/dışılık Boyutunun Empatik Beceri ile İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Bektaş, M. (2007). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Okul Zorbalığının Yordanması*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Bilgiç, E. (2007). *İlköğretim 1. Kademedeki Görülen Zorba Davranışların Sınıf Değişkenleri ve Atmosferi Algılamalarına Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Bilgin, A. (2007). Yatılı ve Gündüzlü İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa İlişkin Görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 8, 1, 1-18.

Budak, S. (2009). *Psikoloji Sözlüğü*, 4(b). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Bulgurcu, S. (2011). *İstanbul İlinde Bir İlköğretim Okulunda 6-8. Sınıflarda Akran Zorbalığı Sıklığının Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

- Çağrı, R. (2010). *Zorbalık Yapan ve Zorbalığa Maruz Kalan Çocukların Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çalık, T. , Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T. ve Kandemir, M. (2009). İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Zorbalık Statülerinin Okul İklimi, Prososyal Davranışlar, Temel İhtiyaçlar ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 933, 555–576.
- Çankaya, İ., (2011). İlköğretimde Akran Zorbalığı. *Uludağ Eğitim Fakültesi Dergisi* 24, 1, 81-92.
- Çınkır, Ş., Karaman-Kepenekçi, Y. (2003). Öğrenciler Arası Zorbalık. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 34, 236-253.
- Çınkır, Ş. Ve Kepenekçi, Y. (2006). Bullying Among Turkish High School Students. *Child Abuse & Neglect*, 30, 193–204.
- Çifçi, S. (2010). *Dokuzuncu Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Derman, M. (2011). *Farklı Sosyoekonomik Düzeylerdeki 10-11 Yaş Çocuklarına Uygulanan Empati Eğitim Programının Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi*. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.
- Dölek, N. (2002). *Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması ve Bir Önleyici Program Modeli*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin Yeni Bir Modele Dayanılarak Ölçülmesi ve Psikodrama İle Geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 21,(1-2), 155-190.
- Dökmen, Ü. (2004). *Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Dökmen, Ü. (2005). *İletişim Çatışmaları ve Empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duy, B. ve Yıldız, M., A. (2014). Farklı Zorbalık Statüsüne Sahip Erinlerde Okula Bağlanma ve Yalnızlık. *Eğitim ve Bilim*, 39, 174, 173-188.
- Ekşisu, M. (2009). *Liseli Öğrencilerin Zorbalık Düzeyleri ile Aile İşlevleri ve Algılanan Sosyal Destek Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Elikesik, M.(2013). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Empati ve Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Empatik Becerilerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Ertan, D.(2012). *Akran Zorbalığında Aileye ve Okula İlişkin Risk ve Koruyucu Faktörlerin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Eşici, H. (2007). *İlköğretim Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Temel İhtiyaçlarının Karşılama Düzeyi ile Zorbaca Davranışları Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Filiz, A. (2009). *Farklı Lise Türlerindeki Öğrencilerin Empatik Eğilimleri ve Saldırganlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde Akran Zorbalığının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gökler, R. (2009). Okullarda Akran Zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6, 511-535.
- Gültekin, Z. (2003). *Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Gültekin, Z. ve Sayıl, M. (2005). Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 8, 15, 47-61.
- Gürsoy, E. (2010). *Ergenlerdes Sosyodemografik Özelliklere ve Algılanan Sosyal Destek ile Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hilmioğlu, S. (2009). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbaca Davranışlarını Yordamada Sosyal Beceri ve Yaşam Doyumunun Rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Hilooğlu, S. (2009). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbaca Davranışlarını Yordamada Sosyal Beceri ve Yaşam Doyumunun Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- İlhan, S. (2008). *İlköğretimde Zorbalık*. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- İrfaner, S. (2009). *Öğrenciler Arasında Gerçekleşen Zorbalık Eylemleri ve Zorbalık Konusunda Öğrencilerin, Öğretmenlerin ve Okul Yöneticilerinin Tutum ve Görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kabapınar, Y. (2002). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Dersleri'nde Öğrencinin Toplumsal Duyarlılık Becerilerinin Geliştirilmesinde Kullanılacak Bir Öğretim Yöntemi Olarak Sosyal Empati. *Yaşadıkça Eğitim*, 76, 29-34.
- Kabil, M. (2010). *Sınıflardaki Öğrenci Sayılarının Zorbalık Üzerine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kandemir, M. ve Özbay, Y. (2009). "Sınıf İçinde Algılanan Empatik Atmosfer İle Benlik Saygısı Arasındaki Etkileşimin Zorbalıkla İlişkisi". *İlköğretim Online*, 8, 2, 322-333.

- Kapıcı, E. G. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün ve Sıklığının Depresyon, Kaygı ve Benlik Sayısıyla İlişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37, 1, 1-13.
- Kaplan, B. (2012). *Ergenlerde Bağlanma ve Saldırganlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Karasar, N. (1991). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (4.basım) Ankara: Bahçelievler PK:33.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2008).“Öğrenci, Veli ve Öğretmen Gözüyle İlköğretim Okullarında Yaşanan Zorbalık”. *İlköğretim Online*, 7, 2, 485-495.
- Kartal, H. ve Bilgin, A. (2009). Öğrenci, Veli ve Öğretmen Gözüyle İlköğretim Okullarında Yaşanan Zorbalık. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 36, 209-226.
- Kavşut, F. (2009). *Ergenlerde Akran Zorbalığı ve Duygusal Zeka Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Karaman-Kepenekçi, Y. ve Çinkır, Ş. (2002). Lise Düzeyinde Öğrenciler Arasında Kaba Güç. *Yayınlanmamış Araştırma Raporu*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Kaya, A. & Siyez, D.M. (2011).Akran Zorbalığı Gruplarında Empatik Eğilim, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 2 , 23-43.
- Keskin, T. (2010). *İlköğretim Okullarındaki Öğrencilerin Akran Zorbalığının Benlik Saygısıyla İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıç, S. (2010). *Akran İstismarının İlköğretim Öğrencilerinin Okul İklimi Algıları Üzerindeki Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kocatürk, M. (2014). *Ortaokul Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ile Siber Zorbalık Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Koç, Z. (2006). *Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kutlu, F. (2005). *The Effect of Bullying Management Training on Bullying Behaviors of Elementary School Students*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Kutlu, F. (2006). Saldırgan Bir Davranış Çeşidi Olarak Akran Zorbalığı. *Çalışma Ortamı*; 85.
- Özbek, F. (2005). İnsan İlişkilerinde Empatinin Yeri ve Önemi. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 49, 567-587.
- Özkan, Y. ve Çifçi, G., E. (2010). Düşük Sosyoekonomik Düzeydeki İlköğretim Okullarında Akran Zorbalığı. *İlköğretim Online*, 9, 2, 576-586.
- Öksüz, Y., Çevik, C. ve Kartal, A.(2012). İlköğretim 4. ve 5. Sınıflar Arasındaki Zorbalık Olaylarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Turkish Studies - international periodical for the languages, literature and history of Turkish or Turkic* volume 7/3, summer 2012, p. 1911-1934, Ankara.
- Pamuk-Elem, U. (2013). *Ortaokul Öğrencilerinin Atılganlık Düzeyi İle Akran Baskısı Arasındaki İlişki*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pekel-Uludağlı N. (2004). *Akran Zorbalığı Grupları Arasında Sosyometrik Statü, Yalnızlık ve Akademik Başarı Durumlarının İncelenmesi*. Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Pekel-Uludağlı, N., & Uçanok, Z. (2005). Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık ve Akademik Başarı ile Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 20, 56, 77-92.

Pelendecioğlu, B.(2011). *Lise Öğrencilerinde Zorbalık Olgusunun Okul Yaşam Kalitesi Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Pişkin, M. (1991). Empati, Kaygı ve Çatışma Eğilimi Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakülte Dergisi*, 22, 2, 775–784.

Pişkin, M. (2002). Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler ve Alınabilecek Önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*. Kasım 2002, 2, 2, 531–562.

Pişkin, M. (2003). Okullarımızda Yaygın Bir Sorun. Okul Zorbalığı. *Yedinci Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresinde Sunulan Bildiri*. (09–11 Temmuz 2003) İnönü Üniversitesi, Malatya.

Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005a). *Lise Öğrencileri Arasında Yaşanan Akran Zorbalığı Olgusunun Okul Türü Bakımından Karşılaştırılması*. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde Sunulmuş Bildiri (21–23 Eylül) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.

Pişkin, M. (2010). Examination Of Peer Bullying Among Primary And Middle School Children In Ankara. *Education and Science*, 35 (156), 175-189.

Pişkin, M. ve Ayas, T. (2011). Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568, 2011.

Rehber, E. (2007). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi*.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Rehber, E. ve Atıcı, M. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Empatik Eğilim Düzeylerine Göre Çatışma Çözme Davranışlarının İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 1, 323–342.

Rogers, C. (1983). Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varolus Şeklidir (çev. Akkoyun, F.). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16,1, 103–124.

Satan, A. (2006). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorba Davranış Eğilimlerinin Okul Türü ve Bazı Sosyodemografik Değişkenler ile İlişkisi*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Sardoğan, M.E. ve Kaygusuz, C.(2006). Antisosyal Kişilik Bozukluğu Tanısı Almış ve Almamış Olan Bireylerin Duygusal Zeka Düzeyleri Açısından İncelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 7, 1,85-102.

Selçuk, Z. Ve Güner, N. (2004). *Sınıf İçi Rehberlik Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Senemoğlu, N. (2000). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitapevi.

Takiş, Ö. (2007). *Orta Öğretim Kurumları İçin Geliştirilen Zorbaca Davranışlarla Baş Edebilme Programının Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tekin, M. (2006, Mart). *Sınıf Öğretmenlerinin İlköğretim Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbaliğe Maruz Kalmaları ile İlgili Tutum ve Görüşleri*. I. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınabilecek Tedbirler Sempozyumu. İstanbul.

Tokgöz, E.(2010). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri ve Aile Tutumu Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Topçu-Kabasakal, Z. (2007). *Bilgi İşleme Kuramı*, (Edit.: Alim Kaya) *Eğitim Psikolojisi*, Ankara: Pegem-a Yayıncılık.
- Topçu, Ç.(2008). *Siber Zorbalığın Empati, Toplumsal Cinsiyet, Geleneksel Zorbalık, İnternet Kullanımı ve Yetişkin Denetimiyle İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Ortadoğu Teknik Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde Zorbalığın Anne-Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Türk Dil Kurumu, (2004). İnternet Adresi tdk.gov.tr/index.php?option.
- Türktaş, Ş. (2013). *Zorbalıkla Baş Etmeye Yönelik Akran Destek Programının 6.ve7. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalıkla Baş Etme Becerilerine Etkileri*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ünal, C. (1972). İnsanları Anlama Kabiliyeti. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 71-93.
- Ünal, M. (2010). *Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Zorba/Kurban Davranışları ile Sosyal Beceri ve Şiddete Yönelik Tutumları*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Yıldırım, S. (2001). *The Relationships of Bullying, Family Environment and Popularity*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. ODTÜ, Ankara.
- Yontar, A. (2013) *Sosyal Bilgiler Programında Kazandırılması Hedeflenen Sorumluluk Değeri ve Empati Becerisi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yurtal, F. ve Cenkseven, F. (2007). İlköğretim Okullarında Zorbalığın Yaygınlığı ve Doğası. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3, 28, 3–13.

EKLER

EK - 1 ÖĞRENCİ BİLGİ FORMU

Değerli Öğrenciler

Size sunulan bu anketler bilimsel bir araştırma kapsamında hazırlanmıştır. Anketlere vereceğiniz cevaplar sadece bu araştırma için kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Sorulara vereceğiniz cevapların derslerinizle ve okulunuzla bir ilgisi yoktur. Lütfen anketlerin üzerine adınızı yazmayınız. **Bütün soruları dikkatle okumanızı ve soruların tümünü cevaplamanızı önemle rica ediyorum.** Gerçek duygu ve düşüncelerinizi yansıtacak cevaplar vermeniz bu araştırma açısından oldukça önemlidir. Yardımlarınız için teşekkür ediyorum.

Toros Ün. Psikoloji Bölümü Y. L. Ö.

Fuat GÜVEN

1-OkulununAdı:.....

2- Cinsiyeti: () Kız () Erkek

3- Annenin eğitim durumu nedir?

() Okur-yazar değil () İlkokul mezunu () Ortaokul mezunu
() Lise mezunu () Üniversite mezunu

4- Babanın eğitim durumu nedir?

() Okur-yazar değil () İlkokul mezunu () Ortaokul mezunu
() Lise mezunu () Üniversite mezunu

5-Aylık gelir durumunuz nedir?

() 1000-2000 () 2000-4000 () 4000 ve üzeri

EK -2 ÖLÇEK KULLANIM İZİNLERİ

Re: akran zorbalığı kurbanlarını ve zorbaları belirleme anketi kullanım izni isteme

Eylemler
NİLAY PEKEL

25.12.2014

Belgeler
Kime: FUAT GUVEN

Kimden: **npekel@baskent.edu.tr** Bu gönderen kişi listenizde var.

Gönderme tarihi:25 Aralık 2014 Perşembe 15:06:15

Kime: FUAT GUVEN (fuatguven@hotmail.com)

Outlook.com Etkin Görünüm

Fuat Bey,

Ölçeği referans göstererek kullanmanızda herhangi bir sakınca yoktur, ölçeği ekte bulabilirsiniz, ölçek bilgileri ve puanlama konusunda Türk Psikoloji Dergisi 2005 yılı Aralık sayısına bakabilirsiniz, iyi çalışmalar

Yrd.Doç.Dr. Nilay Pekel Uludağlı

Başkent Üniversitesi Psikoloji Bölümü

RE: Ölçek uygulama izni

Ebru EROĞLU

16.01.2015

Kime: 'FUAT GUVEN'

Fuat bey,

Kaynak göstererek ölçeği çalışmalarınızda kullanmanızda sakınca yoktur.

İyi çalışmalar

From: FUAT GUVEN [mailto:fuatguven@hotmail.com]

Sent: Friday, January 16, 2015 12:33 PM

To: Üstün Dökmen

Subject: Ölçek uygulama izni

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Fuat GÜVEN

Doğum Yeri ve Tarihi: Erdemli-22.06.1972

Lise: Yeni Erenköy Lisesi (K.K.T.C)

Lisans : 1. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi (Bolu)

2. Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Felsefe Bölümü

Yüksek Lisans: Toros Üniversitesi Psikoloji Bölümü (Mersin)

Yabancı Dili: İngilizce

Çalıştığı Kurum: M.E.B.'de Öğretmen